

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 14, Mayıs/May 2025, ss. 415-430.

Geliş Tarihi–Received Date: 26.02.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 21.04.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

BERNİER VE MANUCCİ’NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB’İN TAHT MÜCADELESİ:

SAMUGARH SAVAŞI

<https://doi.org/10.53718/gttad.1647294>

ENES FIRAT ÖNEL*

ÖZ

Avrupalıların Orta Çağ’dan itibaren Asya’ya gönderdiği seyyahlar, yalnızca keşif amacı taşımakla kalmayıp siyasi, ekonomik ve kültürel hedeflerin bir parçası olarak hareket etmişlerdir. XIII. yüzyılda Moğolların yükselişi ve batıyı tehdit eder konuma gelişi, Avrupa’nın doğuya olan ilgisini artırırken, başta papalık olmak üzere Avrupa halkları, Moğol hanlarını Hristiyanlığa davet etmek ve askeri güçlerini anlayabilmek amacıyla elçiler göndermiştir. Marco Polo, Plano Carpini ve William Rubruck gibi isimler doğunun ekonomik potansiyelini keşfederken aynı zamanda istihbarat toplama misyonu da üstlenmişlerdir. XV. ve XVI. yüzyıllarda coğrafi keşiflerle birlikte Portekiz, Hollanda, İngiltere gibi denizci devletler, Hindistan ve Çin gibi zengin ticaret merkezlerine ulaşmak için deniz güzergahları keşfetmiş, söz konusu keşif bölgeye misyoner, diplomat ve tüccarlar göndererek yerli halkın siyasi, askeri, kültürel ve ticari açıdan tanınmasını sağlamışlardır. XVII. yüzyılda François Bernier ve Niccolao Manucci gibi seyyahlar, Avrupa’nın ticaret ve misyonerlik amaçları ışığında Bâbürlü topraklarına gelmişlerdir. Bernier ve Manucci’nin Bâbürlü Devletini gözlemleyerek siyasi, askeri ve kültürel açıdan kayda aldıkları bilgiler, Hindistan’daki bu büyük Türk Devletinin içinde bulunduğu taht mücadelesinin ana kaynaklarından ikisini teşkil etmiştir. Bâbürlü Devleti’nin en önemli dönüm noktalarından biri olan Şah Cihan’ın oğulları arasındaki taht mücadelesi, Evrengzib’in askeri ve diplomatik kabiliyetinin ön plana çıktığı Samugarh Savaşıyla kırılma noktasına ulaşmıştır. Evrengzib, kardeşleri Dârâ Şükûh, Murad Bahş ve Şah Şuca ile mücadele etmiş, özellikle Dârâ Şükûh ile olan rekabeti büyük bir savaşın fitilini ateşlemiştir.

Evrengzib, Samugarh öncesinde, Dermet Savaşı’nda elde ettiği başarıya ek olarak diplomatik manevralarla ordusunu güçlendirirken, Dârâ Şükûh ise ordusunun nicelik üstünlüğüne güvenmiştir. Ancak Dârâ Şükûh’un ordusunda askerlik deneyimi olmayan unsurların bulunması ve iç uyumsuzluk, Evrengzib’in savaşta ve diplomaside ön plana çıkmasını sağlamıştır. Samugarh’ta gerçekleşen savaşta, Evrengzib’in stratejik hamleleri ve Dârâ Şükûh’un ordusundaki Evrengzib yanlısı askerlerin faaliyetleri, savaşın kaderini belirlemiştir. Tüm bu sebepler, babasının hastalığından faydalanıp kardeşlerini alt etme çabası içerisinde olan Dârâ Şükûh’un yenilgisini hızlandırmıştır.

Dermet ve Samugarh’ta aldığı zaferlerle gücünü pekiştiren, babasını ise Agra’da hapseden Evrengzib, taht mücadelesi boyunca yanında tutup görünürde ittifak kurduğu kardeşi Murad Bahş’ı, bir fil üzerine bağlayıp ikonik bir şekilde saf dışı bırakmıştır. Evrengzib, tüm rakiplerini ortadan kaldırarak Bâbürlü tahtına oturmuş ve uzun yıllar sürecek hükümdarlığını ilan etmiştir. Samugarh Savaşı, sadece bir savaş değil, aynı zamanda Bâbürlü yönetim anlayışında ve taht mücadelelerinde entrika ve stratejinin belirleyici olduğunu gösteren bir olay olarak tarihe geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Bâbürlü, Evrengzib, Samugarh, Dârâ Şükûh.

* Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Malatya/TÜRKİYE, E-Posta: enesfiratonel@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1662-0442.

BERNIER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

THE STRUGGLE FOR THE THRONE OF AURANGZEB THROUGH THE EYES OF BERNIER AND MANUCCI: THE BATTLE OF SAMUGARH

ABSTRACT

The European travellers sent to Asia from the Middle Ages onward did not merely aim at exploration but were also part of political, economic and cultural objectives. The rise of the Mongols in the XIII. century and their emergence as a threat to the West heightened Europe's interest in the East. In response, European powers, particularly the Papacy, dispatched diplomatic envoys to invite Mongol rulers to Christianity and to assess their military capabilities. Figures such as Marco Polo, Plano Carpini and William Rubruck undertook missions not only to explore the economic potential of the East but also to gather intelligence. During the XV and XVI. centuries, with the Age of Exploration, maritime powers such as Portugal, Netherlands and England sought access to wealthy trade hubs like India and China. These discoveries facilitated the deployment of missionaries, diplomats, and merchants, thereby enabling the systematic study of local political, military, cultural and economic structures. In the XVII. century, travellers such as François Bernier and Niccolao Manucci arrived in the Mughal territories, driven by European interests in commerce and missionary activities. Their observations and records of the Mughal Empire provided crucial insights into the political and military dynamics of the region, particularly regarding the internal power struggle within the empire. One of the most critical turning points in Mughal history was the succession crisis among Shah Jahan's sons, which reached its climax in the Battle of Samugarh, a conflict that showcased Aurangzeb's military and diplomatic acumen. Engaged in fierce competition with his brothers Dārâ Shikoh, Murad Bakhsh, Shah Shuja, Aurangzeb employed strategic warfare and political maneuvering to consolidate his claim to the throne. Prior to Samugarh, he secured a crucial victory at the Battle of Dharmat and strengthened his army through diplomatic efforts, whereas Dārâ Shikoh relied primarily on his numerical superiority. However, the presence of inexperienced soldiers and internal discord within Dārâ Shikoh's ranks significantly undermined his position, allowing Aurangzeb to gain both military and political leverage. The Battle of Samugarh was ultimately decided by Aurangzeb's tactical brilliance and the defection of key soldiers within Dārâ Shikoh's army, thereby accelerating his downfall.

With his victories at Dharmat and Samugarh, Aurangzeb solidified his power, imprisoned his father in Agra, and ultimately betrayed his apparent ally, Murad Bakhsh, by having him publicly bound to an elephant, an act that symbolized his decisive elimination from the succession struggle. Having successfully eliminated all his rivals, Aurangzeb ascended to the Mughal throne, marking the beginning of his long reign. The Battle of Samugarh was not merely a military confrontation but a defining moment in Mughal governance, underscoring the decisive role of strategy and political intrigue in securing imperial authority.

Keywords: India, Mughal, Aurangzeb, Samugarh, Dārâ Shikoh.

GİRİŞ

Avrupalıların Hindistan ile ilk temasları, Makedonyalı İskender'in bölgeye seferleri ile başlatılmaktadır. Bu ilişkiler söz konusu dönemden itibaren devam etmiş, ilişkilerin temelinde yalnızca seferler değil, kültürel, ticari, siyasi gayeler de söz konusu olmuştur. Batı dünyasının doğuya karşı olan merak duygusu, Avrupa'dan gönderilen elçilerin veya seyyahların deneyim yoluyla gözlemleri çerçevesinde şekillenmiştir. XIII. yüzyılda Moğolların büyük bir güç halinde Avrupa'yı tehdit eder konuma gelmesi batının, doğuya olan merakını bu bölgeyi tanıma duygusunu zorunlu kılmıştır. Bu vesileyle yalnızca askeri sahada mücadele etmenin yeterli olmayacağını anlayan batı dünyası ve papalık, Moğol hanlarına gönderdiği elçiler vasıtasıyla bir yandan onları Hristiyanlığa davet etmiş, diğer yandan bu güçlü rakiplerinin kim olduklarını tanımaya çalışmıştır.¹ Avrupa'nın doğunun yükselen gücüyle girdiği mücadelede izlediği yeni politikada bölgeye gönderilen şahsiyetlerin raporları önemli bir hal almıştır. XIII. yüzyılın ortalarında Plano Carpini² ve William Rubruck³ ile başlayıp istihbari bilgiler toplamayı hedefleyen

¹ Moğolların Asya'daki yayılımı ve oluşturduğu Çingiz korkusu kısa sürede Avrupa'ya ulaşmış, Avrupalılar özellikle Moğolların kim oldukları, savaş taktiklerini korku ile karışık bir şekilde merak etmişlerdir. Bkz. Neslihan Durak, "Çingiz Han'ın Yetiştirdiği Kültürde Korku ve Korku Salma Taktikleri", *Korku Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul 2014, s. 235 vd.

² Fransisken rahip olan Plano Carpini, Papa IV. Innocent'in Moğollar hakkında bilgi almak, Moğolların Hristiyanları öldürmemeleri ve hatta onlara Hristiyanlığı kabul ettirmek amacıyla gönderdiği Hristiyan misyonerler heyetinin içerisinde yer almaktaydı. Carpini, bu seyahat sırasında gezdiği, gördüğü, yaşadığı olayları yazılı bir rapor haline getirmiştir. Söz konusu eser Avrupalıların, seyahatname kültürünün ilk örneklerinden biri olması hususunda önemlidir. Plano Carpini'nin eseri, Ergin Ayan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Plano Carpini, *Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Asya'ya Yolculuk 1245-1247*, çev. Ergin Ayan, Kronik Yayıncılık, İstanbul 2018.

³ Fransa Kralı'nın emriyle yola çıkan Rubruck'un özellikle Moğolların siyasi ve toplumsal tarihi üzerine aktardığı bilgiler önem arz etmektedir. Carpini'den sonra Moğol ülkeleri ve tarihleri üzerine ilk köklü bilgilerin yer aldığı eser, Avrupalıların gözünden doğunun gözlemlendiği bir diğer önemli kaynak niteliği taşımaktadır. Bkz. W. V. Rubruck, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*, çev. Ergin Ayan, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.

seyahatname kültürü⁴, Venedikli tüccar Marco Polo'nun⁵ kaleme aldıklarıyla daha da yaygınlaşırken, papalık ve imparatorluklar arasındaki mücadelelerden bitap düşmüş olan batı dünyası doğuyu tanıma noktasında büyük bir merak duygusu içine girmiştir.

Avrupalılar her türlü girişimlerine rağmen Asya topraklarına kuzeyden girmeyi başaramamış, bir müddet sonra yeni bir yol arayışına girmişlerdir. Bu yol, Portekizli kâşif Vasco Da Gama tarafından 1498 yılında Ümit Burnu üzerinden yeni bir deniz rotasının keşfiyle açılmıştır.⁶ Söz konusu keşif, yalnızca coğrafi mahiyetiyle kalmamış, ekonomik buhranda olan Avrupalıların, çeşitli meslek erbabının Hindistan'a seyyah olarak gelmesini sağlayarak bu zengin toprakların geleceğinde önemli tesirleri olacak icraatları başlatmıştır. Aynı zamanda kültürel açıdan da bir farkındalık meydana getirmiştir. Plano Carpini, William Rubruck, Marco Polo ile gelenek haline gelmeye başlayan ve esasen casusluk maksadına haiz bilgi toplama faaliyetleri, Avrupalıların Hindistan'a yerleşmeye başladığı XVI. yüzyılın sonu ve XVII. yüzyılın başında daha yaygın hale gelmiştir. Öyle ki bu amaçla toplanan bilgiler bir müddet sonra farklı dillere çevirisi yapılan eserler olarak basılmıştır. 1500 yılından 1800 yılına kadar Avrupa'da kaleme alınan seyahatname adı altındaki bu tür eserler bölgenin özelliklerini tanımak için önemli bilgiler ihtiva etmiş öyle ki yalnızca XVII. yüzyılda Hindistan üzerine sayısı yüzü aşan seyahatname kaleme alınmıştır.⁷

Elde edilen bu bilgiler ışığında 1510 yılında ilk önce Portekizliler harekete geçerek ileride Genel Valilik Merkezi olarak kullanacakları Goa'yı ele geçirmişlerdir.⁸ Nitekim Hindistan'ın önemli bir kısmını idaresi altında tutan Bâbürlü Devleti, bahse konu dönemden itibaren Avrupalı tüccarların büyük bir heyecan ve beklentiyle ziyaret ettikleri ticaret merkezi haline gelmiştir. Bu anlamda Anthony Monserrate'in 1574 yılında Hindistan'a gelmesi, Bâbürlü Devleti'ne dair bir rapor hazırlaması Avrupa tarafından tanınmasının önemli adımlarından sayılabilir. Monserrate sonrasında başta Thomas Roe, Jean Baptiste Tavernier olmak üzere Avrupa'nın çeşitli milletlerine mensup çok sayıda seyyah bölgeye gelmiş, Hindistan coğrafyası, mahsulleri, Bâbürlü Devleti'nin siyasi, toplumsal, askeri, dini anlamdaki içinde bulunduğu durumu raporlamışlardır. XVI. yüzyılın ortalarından başlayarak gittikçe artan bu gelenek, Şah Cihan ve oğlu Evrengzib döneminde de sürmüştür. Öyle ki Şah Cihan'ın artık hastalık ve yaşlılıktan bitap düştüğü, oğulları arasındaki taht savaşlarına mâni olamadığı dönemde, oğlu Dârâ Şükûh ve Evrengzib arasındaki mücadelede her iki tarafta da Avrupalı seyyahlar bulunması, Avrupalı seyahatnamelerinin yalnızca ticari değil siyasi açıdan da önem arz ettiği sonucunu çıkarmamızı sağlayabilir. Söz konusu taht mücadelesinde İtalyan Niccolao Manucci Dârâ Şükûh'un yanında, Fransız François Bernier ise önce Dârâ Şükûh sonra Evrengzib'in yanında bulunması, mücadelenin karşıt iki taraftan yorumlamaları çerçevesinde mukayese edilmesini mümkün kılmaktadır.⁹

İtalya'nın Venedik şehrinde 1639 yılında dünyaya gelen Niccolao Manucci, 1653 yılında henüz on dört yaşındayken evden kaçarak üç yıl sonra Jaunpur limanına ulaşmıştır. Bir topçu askeri olarak Dârâ Şükûh'un hizmetine giren Manucci, Dârâ'nın ölümünden sonra Evrengzib'in generali Raca Cai Sing'in ordusunda hizmet vermiştir.¹⁰ K. S. Lal'e göre Manucci, Evrengzib'den hoşlanmadığı için daha fazla onun hizmetinde çalışmak istemediğinden¹¹ Lahor'a geçmiş, doktor olarak çalışmaya başladıktan birkaç yıl sonra Bâbürlü sarayının potansiyel varisi Şah Alem'in¹² baş hekimi olmuştur. Manucci'nin yaklaşık on yıl Bâbürlü sarayına hizmet ettiği süre içerisinde kaleme aldıkları, Samurgarh Savaşı olarak bilinen Evrengzib ve Dârâ Şükûh arasındaki taht

⁴ Seyahat yazıları, bir bölgenin kültürünü anlamak, onları tecrübe ederek bu tecrübelerin yorumlanması ya da direkt olarak aktarılmasıyla tezahür eden bir formdur. Tarih için her zaman en önemli kaynaklardan biri olmanın ötesinde seyahatnameler, Dünya toplumunun sosyo-politik yaşantısının anlamlandırılmasında da büyük bir pay sahibi olmaktadır. Hindistan gibi çok kültürlü bir yapıya sahip olan coğrafyanın Avrupa gibi henüz bölgeye yabancı olan bir coğrafyadan gelen seyyahlar vasıtasıyla kaleme alınması, tanıtılması büyük önem arz etmiştir. Hint toplumunun yabancı gezginler tarafından temsili ve gözlemleri, yerli yazarların kaleme aldığı eserlerdeki boşlukları tamamlar nitelikte olmuştur. Bölgesel yazarlar (Hintliler) kültürlerinde kendileri için sıradan olan yaşantılarına dair detayları önemsiz görebilmiş bu yüzden kayıt altına alma gereği duymayabilmişlerdir. Bu yönüyle irdelendiğinde Avrupalı gezginlerin Hindistan'ın kültür ve yaşantısına dair var olan boşlukları tamamlar nitelikte kayıtlar tuttukları kabul edilebilir. Bkz. Sharad Rathore-Amrita Chowdhary, "Some Insights into Seventeenth Century Mughal India Based on Niccolao Manucci's Storia Do Mogor", *IIS University Journal of Social Sciences*, S. 2/1, Jaipur 2013, s. 85.

⁵ Batı dünyası için bilinmeyen bir yer olan Uzak Doğu ve Çin'i Avrupa'ya tanıtan Venedikli tüccar Marco Polo'nun aktardığı bilgiler, bilhassa Ortaçağ'ın Doğu kültürü üzerine çok önemli bir kaynaktır. Her şeyden öte Marco Polo'nun Hindistan üzerine bilgiler aktarması, bir Avrupalı gözünden Hindistan'ın gözlemlenmesi açısından da farklı bir öneme sahiptir. Bkz. Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi- Harikalar Kitabı*, çev. Işık Ergüden-Z. Zühre İlkelen, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2003.

⁶ Taha I. Özel, *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*, Vadi Yayınları, İstanbul 2023, s. 42 vd.

⁷ Faraz Anjum, "Avrupalı Seyyahların Gözüyle Bâbürlüler Diyarı", *Derin Tarih*, S. 20, İstanbul 2022, s. 109.

⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1947, s. 32.

⁹ Niccolao Manucci ve François Bernier'in aktardıkları bilgilere ek olarak, Aqil Han Razi tarafından Şah Cihan'ın oğulları arasındaki mücadeleyi kaleme alan Waqiat-ı Alamgiri adlı eser ve Evrengzib'in ölümünden sonra kaleme alınan Maasir-i Alamgiri de büyük önem arz etmektedir.

¹⁰ Raca Cai Sing'in ordusundayken Dekken seferine katılan Nicolao Manucci, 1665 yılı Haziran ayında ilk kez Evrengabad'da Bâbürlü devletinin yıkılışında pay sahibi olacak olan Marata şefi Şivacı ile görüşmüştür. Bkz. E. F. Oaten, *European Travellers in India*, London 1909, s. 217.

¹¹ K. S. Lal, *The Mughal Harem*, New Delhi 1988, s. 8.

¹² Evrengzib'in beş oğlundan ikincisi olan Muhammed Muazzam Şah Alem unvanıyla bilinmekteydi. Evrengzib'in vefatı ve akabinde tahta çıkmasıyla Şah Alem, *I. Bahadır Şah* unvanıyla anılmaya başlamıştır. Bkz. Bayur, *age*, s. 232.

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

mücadelesi üzerine kritik önem arz etmektedir.¹³ Niccolao Manucci, 1658 yılında Dârâ ve onun kardeşi Evrengzib arasında taht mücadelesi çerçevesinde meydana gelen Samugarh Savaşı sırasında Dârâ'nın yanında olmasından dolayı cereyan eden olayları onun tarafından muhakeme etmiştir. Aynı dönemde bir başka Avrupalı gezgin olan François Bernier ise önce Dârâ Şükûh tarafından alıkonulmuştur ve savaşın sonlarında ise Evrengzib saflarında yer aldığı görülmektedir.¹⁴

1620 yılında Fransa'da Gonnord yakınlarındaki Anjou'da dünyaya gelen François Bernier¹⁵ (1620-1688), Avrupa'nın ilk gezgin doktoru olarak kabul edilebilir. Kendisine fizyoloji öğretan Filozof Gassendi'nin öğrencisi olan Bernier, 26 Ağustos 1652 tarihinde Montpellier Üniversitesi'nden “*Tıp Doktoru*” unvanı almıştır. 1656 yılının başlarında Mısır'a yönelen Francois Bernier'in hayatındaki kritik dönemeçlerden biri bu süreç ile başlamıştır. Mısır'ın Raşit (Rosetta) şehrinde veba salgınına yakalanan Bernier, tüm yılını Kahire'de geçirdikten sonra 1658 yılında Surat'a gitmek için bir Hint gemisine binmiştir. Manucci'den yaklaşık iki yıl sonra Hindistan'a ulaşan François Bernier, 1659 yılında Surat'taki Dârâ'nın kampını ziyaret etmiş¹⁶ ve bir doktor olarak onun hizmetine girmiştir.¹⁷ Yaklaşık on iki yıl Hindistan'da kalan, Evrengzib'in idaresinin başlarına denk gelen¹⁸ bu dönemdeki gözlemlerini kaydeden Bernier, bunları 1670 yılında dört cilt halinde kitaplaştırmıştır. Söz konusu eser öyle popüler olmuştur ki 1670'li yıllarda çeşitli dillere neşredilmiştir. Francois Bernier'in gözlemcilik yeteneğini Manucci'den ayıran unsur, onun aldığı eğitim ve düşünme becerisini etkili bir şekilde kullanmasından gelmektedir. Her ne kadar bir seyyah olarak ün kazansa da filozof ve doktor kimliklerinin varlığı unutulmamalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Bernier'in dönemin Fransa Kralı XIV. Louis'e dolaylı yoldan tavsiyelerde bulunarak işin düşünsel boyutunu da ön plana çıkardığı görülmektedir. Bernier, Bâbürlü Devleti'nin işleyişini anlatırken fetih ve savaşların devletin para kaybına sebep olduğunu belirterek esasında dolaylı olarak XIV. Louis'e bu yönde telkinlerde bulunmuştur.¹⁹

1. Taht Mücadelesi Öncesi Hizipleşmeler

Evrengzib'in Bâbürlü tahtını ele geçireceği Samugarh Savaşı'ndan önceki siyasi ortam, Şah Cihan'ın²⁰ Dârâ Şükûh yanlısı olduğunu doğrulamaktadır. O, sadece Evrengzib değil diğer oğulları Şah Şuca ve Murad Bahş arasından Dârâ Şükûh'a ayrı bir sevgi ve değer vermiş, onun kardeşleriyle yapacağı savaşta tüm riskleri alacak kadar ileri gitmiştir. Risk almaktan öte Şah Cihan, hastalığı ve yaşlılığından dolayı oğlunun düşüncelerine esir olmuş gibi görünmektedir. Nitekim Aqil Han Razi'nin²¹ kaleme aldığı *Vakiat-ı Alemgiri*'de de Evrengzib'in bu zafiyeti doğrulanmaktadır. Söz konusu esere göre, Dârâ Şükûh başından beri taht için tek veliaht olarak kendisini görmekte, kardeşlerini alt etme fikri daima zihninde yer almaktadır. Bu doğrultuda Dârâ Şükûh alenen veya gizlice bu amaç doğrultusunda çaba sarf ederken Evrengzib ve yüksek kademeli devlet adamları da bunun farkına varmıştır. Şah Cihan ise bu sırada oğulları arasında barış sağlamak için devleti paylaşmayı istemiş, Bengal'i Şah Şuca'ya, Dekken'i Evrengzib'e, Guccerat'ı Sultan Murad Bahş'a bırakmayı düşünürken Dârâ ise her daim kendi

¹³ Niccolao Manucci, Şah Cihan ve Evrengzib dönemleri üzerine Avrupalı seyyahlar arasında en detaylı bilgiler aktaran seyyah olarak dikkat çekmektedir. Hindistan'daki deneyimlerinin kaleme aldığı “*Storio do Mogor*” adlı eserini yer yer İtalyanca, Fransızca ve Portekizce kaleme almıştır. Manucci'nin *Storio Do Mogor* adlı eseri XVII. yüzyıl Bâbürlü Hindistan'ının genel atmosferine ve kültürüne dair bir fikir vermektedir. Şah Cihan'ın son altı yılı ve Evrengzib'in saltanatının ilk yirmi bir yılı üzerine bilgiler aktaran Manucci'nin söz konusu eseri, bu çalışmada özelinde Evrengzib ve Dârâ Şükûh arasındaki taht mücadelesine sahne olan Samugarh Savaşına dair aktardığı bilgiler bağlamında önem arz etmektedir. Manucci'nin eseri Fransa, İtalya, Hollanda ve İngiltere'ye kadar ulaştıktan sonra Almanya'da bir kitap haline getirilmiştir. William Irvine ise 1908 yılında eseri İngilizce'ye neşretti. Niccolao Manucci Hindistan'daki İngiliz yerleşimi olan St. George kalesine sığınmasının ardından 1717 yılında Hindistan'da vefat etmiştir. Bkz. Awais Akhtar- M. Najamuddin Farani, “A Biographical Sketch of European Travellers to India (1556-1707)”, *Journal of Indian Studies*, S. 3, Pencap 2017, s. 104.; Sharad Rathore-Amrita Chowdhary, *agm*, s. 87; V. S. Reddy, “Medical Adventures and Memoirs of Manucci”, *Annals of Medical History*, S. 3, New York 1941, s. 196.

¹⁴ F. Bernier, Dârâ Şükûh'un Ahmedabad Kalesine sığınmak üzere olduğu dönemde kendisini alıkoymadığını, onun yanında hekim olarak görev yaptıktan sonra ayrılarak Delhi'ye döndüğünden bahsetmektedir. Bkz. Francois Bernier, *Travels in The Mogul Empire*, İng. çev. Archibald Constable, London 1916, s. 89.

¹⁵ V. S. Reddy, “Francois Bernier: A French Physician at The Mogul Court in India in The XVII. Century and His Impressions of Indian Medicine”, *Annals of Medical History*, S. 2/3, New York 1940, s. 225.

¹⁶ Lal, *agm*, s.10.

¹⁷ M. L. Dufrenoy, “A Precursor of a Modern Anthropology: François Bernier (1620-1688)”, *ISIS*, C. XLI/1, Chicago 1950, s. 27.

¹⁸ Oaten, *agm*, s. 198.

¹⁹ Sakul Kundra, “The Charisma of Royal Authority and Popular Culture in The Mughal Period: Representations of Francois Bernier”, *The IUP Journal of History and Culture*, C. IV/2, 2010, s. 46-47.

²⁰ Cihan'ın dört oğlu bulunmakta ve bu dört evladın her biri de farklı karakteristik özelliklere sahipti. Söz konusu kardeşlerin ortak olarak sahip oldukları tek konu Bâbürlü tahtına oturma arzularıydı. Babası Şah Cihan tarafından en çok desteklenen şehzade Dârâ Şükûhtu. Ancak kararsız ve sert davranışlarından dolayı sarayda pek çok düşman edinmişti. Şehzade Şuca ise zeki ve farklı zevklere sahip bir kişiydi. Şah Şuca, muazzam bir enerjiye sahip olmasına rağmen tutkularının esiriydi. Murad Bahş ise cesur ve kararlıydı. Dürüst olmasından dolayı diplomasiden nefret eden bir kişiliğe sahipti. Şah Cihan'ın üçüncü oğlu Evrengzib ise cesaret, karakter ve kapasite anlamında kardeşlerinden en baskın olanıdır. Bkz. M. Jaffar, *Mughal Empire from Bâbar to Aurangzeb*, Peşaver 1936, s. 254-255.

²¹ Aslen Horasanlı olan Aqil Han Razi Hindistan'da doğmuş, Prens Evrengzib'e hizmetlerde bulunmuştur. Kaleme aldığı *Waqiat-ı Alamgiri* adlı eseri, Şah Cihan'ın oğulları Dârâ Şükûh ve Evrengzib arasındaki taht mücadelesi ve Evrengzib'in hakimiyetinin ilk yıllarını kapsamaktadır. Bkz. Aqil Khan Razi, *The Waqiat-ı Alamgiri*, Ed. H. Zafar Hasan, Delhi 1946.

yanında kalmıştır.²² Ancak Şah Cihan'ın oğulları arasında meydana gelecek savaşa engel olamamasının esas sebebi, başta Dârâ ve Evrengzib olmak üzere oğullarının, elde ettikleri şehirleri değil, devleti istiyor oluşlarıdır.

Şah Cihan'ın hastalığı gittikçe ağır bir hal aldığı saray içerisinde Evrengzib taraftarı olarak bulunan kişiler²³, Dârâ Şükûh'un oğlu Süleyman'ı Bengal'e, Şah Şuca'ya karşı gönderdiğini bundan önce Evrengzib'in Agra'ya gelmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bunu yaparken Şah Cihan'ın içerisinde bulunduğu hastalığın ölümcül olduğu konusunda Evrengzib'i bilgilendirmişlerdir.²⁴ *Vakiat-ı Alemgiri*'de, Evrengzib'in bu haberleri aldığı sırada durumun biraz daha vahim olduğu hissedilmektedir. Öyle ki rivayete göre Dârâ Şükûh, Şah Cihan'ın hastalığı artınca Bâbürlü ve Racput kuvvetlerinin saraya dönmesini emreden ferman göndermiş, özellikle bu fermana rağbet eden askerlerden dolayı Evrengzib'in ordusunda karışıklık çıkmıştır. Dârâ Şükûh'un aldığı önlemler merkezi orduyu güçlendirmekle kalmamış, habercilerin yollarını keserek, diğer kardeşlerinin vekillerini ve şehir valilerini hapsedirerek saraydaki herhangi bir bilginin dışarı çıkmasına engel olmaya çalışmıştır.²⁵ Evrengzib doğal olarak böyle bir ortamda ani bir karar vermekten sakınırken gerek İmparatorluk gerekse dedikodular üzerine önlem alma noktasında düşünmeye başlamıştır.²⁶ Bernier de Şah Cihan'ın aslında tükenmiş olduğunu, hastalıkla boğuştuğunu, hatta bir tutsak gibi Dârâ Şükûh'un ellerinde olduğunu aktarmaktadır.²⁷ Şah Cihan bu haldeyken, diğer oğulları Evrengzib ve Murad Bahş hızla Agra'ya doğru ilerlemişlerdir. Esasında Dârâ haricinde oğullarının iki kola ayrıldığını söylemek mümkündür. Doğu'da Bengal'de Şah Şuca, Dârâ'nın oğlu Süleyman Şukuh'a karşı savaş verirken Evrengzib ve Murad Bahş ise görünürde bir ittifak oluşturmuşlardır.²⁸

Evrengzib ve Murad Bahş'ın kurdukları ittifakın, en azından Evrengzib tarafından çıkarlar uğruna ortaya konulan sahte bir ilişki olması sebebiyle üzerinde durulması gerekmektedir. Bu noktada Bernier, Evrengzib'in safında yer almasından dolayı bu ittifak ve haliyle Evrengzib'in esas amacından haberdar olunmasını sağlamaktadır. Ona göre Murad Bahş'ın Surat'ı ele geçirmesinin akabinde Evrengzib, kardeşini yücelten ihsan ve vaatlerde bulunmuş ancak Murad Bahş'ın adamı olan Şah Abbas, kardeşinin abartılı beyanlarını dikkate almaması ve kendisini onun düşüncelerine teslim etmemesi gerektiği yönünde onu uyarmıştır. Ayrıca dikkat çekici bir şekilde Agra'ya doğru yapılacak seferde Evrengzib'in tek başına gitmesi, Murad Bahş'ın daha ziyade Surat'ı sağlamlaştırmaya yoğunlaşması tavsiyesinde bulunmuştur.²⁹ Ancak Murad Bahş'ın taht hırsı ve hakimiyet sevdası, onun Şah Abbas tarafından verilen telkinleri reddetmesine sebep olmuştur. Murad Bahş ağabeyi Evrengzib'in tavsiyelerini dinlemeyi tercih etmiştir.³⁰ İttifakın diğer tarafında Evrengzib'in, Bâbürlü merkezinin kendisine karşı düşmanca siyasetlerinden sonra sessiz kalmayı düşünmediği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda ordusuna tam teçhizatlı bir şekilde savaş hazırlığı yapılmasını emretmiş, Dârâ Şükûh gibi Evrengzib de kendi görüşlerine karşıtlığı ile bilinen Rüstem Safevi'nin oğlu Şah Navaz Han'ı tutuklamıştır. Vakiat-ı Alemgiri, Bernier'in bahsettiği Evrengzib tarafından Murad Bahş'a verilen tavsiyeleri aktarmaktadır. Söz konusu esere göre Murad Bahş'tan, kendisinden daha güçlü olan Cesvend Sing'in ordusuyla karşılaşmadan önce Evrengzib ve ordusu yanına ulaşana kadar savaşı geciktirmesi istenmiştir. Bu telkin ile Murad Bahş, Mandu'ya geçerek Evrengzib'in gelmesini beklerken Raca Cesvend Sing ise İmparatorluk sarayına Murad Bahş'ın Bâbürlü ordusuyla karşılaşacak kadar yetkin olmadığını bildirmiştir.³¹ İki kardeş Evrengzib ve Murad Bahş, buluştuğlarında Evrengzib açık bir şekilde hükümdarlık hakkında hiçbir şey düşünmediğini belirtirken tek amacı ortak düşmanları olan Dârâ ile savaşmak ve Murad Bahş'ı boş tahta oturtmak olduğunu belirtmişti. Orduların Agra'ya doğru ilerleyişi sırasında da bu minvalde

²² Şah Cihan tarafından devlet toprakları oğulları arasında paylaşıldıktan sonra 1652 yılında Evrengzib ve Şah Şuca kendilerine uygun görülen şehirlere giderken Agra'da bir müddet konakladılar. Ardından Evrengzib Şah Şuca'yı misafir etti, Şah Şuca bu misafirlüğün diyetini Evrengzib'i ağırlayarak ödedi. Bu karşılıklı ağırlamalar esnasında Şah Şuca'nın kızı Evrengzib'in en büyük oğlu Sultan Muhamemd ile nişanlanırken, Evrengzib'in kızı ise Şah Şuca'nın oğlu Zeynel Abidin ile nişanlandı. Bu evlilikler iki taraf arasındaki bağı güçlendirmişti. Birbirlerine daha yakınlık hissetmeleri, gizli tutulan, su üzerine çıkmayan hususların da masaya yatırılmasına ortam hazırladı. Bu noktada Onlar Dârâ Şükûh'un emellerinin farkındalardı. Aralarında geçen konuşmada o gün itibarıyla Şah Cihan'ın gölgesinde güvende olduklarını, ancak o tahtı bıraktığında güvende ve huzur içinde olmayacaklarını Dârâ Şukuh'a karşı daha akliselim davranarak üç kardeşin birlikte, müttefikten hareket etmeleri gerektiği sonucuna vardılar. Bu konuşma esnasında Dârâ Şükûh'un karşısındaki ittifakın temelini hazırladı denebilir. Bkz. Razi, *age*, s. 8-9.

²³ Manucci Dârâ Şükûh yanlısı olmasından dolayı bu kişileri hain olarak tanımlamaktadır. Bkz. Nicolao Manucci, *Storia do Mogor or Mogul India*, C. I, İng. çev. William Irvine, London 1907, s. 255

²⁴ Dârâ Şükûh bu mektupların Evrengzib'e ulaşmasında parmağı olan Şayeste Han ve Mir Cümle'nin oğlu Muhammed Emin Han'ı yakalatarak hapsedirmiştir. Manucci bu olayı anlatırken tüm gün sarayda hainlikle suçlanan bu kişilerin öldürülüp öldürülmeyeceklerini görmek için beklediğini aktarmaktadır. Ancak akşam saat yedi sularında Ruşenara Begüm ve diğer prenseslerin çabalarıyla bu tutsaklar serbest bırakılmışlardır. Ruşenara Begüm'ün bu tutsakların öldürülmesine engel olması düşündürücü olsa da ileride Evrengzib'in lehine faaliyetlerde bulunacak olması bu çabasını anlamlı kılacaktır. Manucci'ye göre hainlerin tutsak edilmelerine dair Bkz. Nicolao Manucci, *age*, s. 255.

²⁵ Zahiruddin Faruki, *Aurangzeb and His Times*, D. B Taraporevala Sons and Co., Bombay 1935, s. 49.

²⁶ Razi, *age*, s. 11.

²⁷ Bernier, *age*, s. 34.

²⁸ Evrengzib'in Murad Bahş ile kurduğu ittifakta taht için herhangi bir gayesinin bulunmadığını, züht hayatı yaşayacağını hissettirmekte ve tüm çabasının cesaretiyle tahtı hak eden Murad Bahş'ın, Dârâ Şükûh'a karşı galip gelmesini sağlamak olduğunu belirtmekteydi. Bkz. Jean Baptiste Tavernier, *Travels in India*, C. I, İng. çev. V. Ball, Oxford University Press, London 1925, s. 265.

²⁹ Bernier, *age*, s. 32.

³⁰ Manucci, *age*, s. 257.

³¹ Razi, *age*, s. 13.

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

cümleler kullanan Evrengzib, hürmet ve alçakgönüllülükle halk içinde ya da özel alanlarda kardeşi Murad Bahş'a "hazret" şeklinde hitap etmeyi eksik etmemiştir.³²

2. Dermet Savaşı (15 Nisan 1658)

Evrengzib ve Murad Bahş ittifakında durum yukarıda bahsedildiği gibiyken Şah Cihan artık oğulları tarafından saygı görmediğinin, emirlerinin dinlenmediğinin farkına varmıştır. Ancak Şah Cihan için esas olan Dârâ Şükûh olduğundan savaş sırasında onun yanında olma isteğini belirttiğinde Halilullah Han'ın etkisi altında kalan Dârâ Şükûh bu isteği geri çevirmiştir. Halilullah Han, eğer Şah Cihan savaşa iştirak ederse muzaffer olunması durumunda zaferin Şah Cihan'a mal edileceğini, dolayısıyla Dârâ'nın herhangi bir kazancı olmayacağını belirtmiş bu nedenle Şah Cihan'ın savaşta bulunmaması gerektiğini iletmiştir. Şah Cihan, isteğinin reddedilmesi üzerine gözyaşlarıyla otoritesini oğluna devretmiş, Dârâ ise bu gayri resmi icazet üzerine tüm gücüyle savaş hazırlıklarına başlamıştır. Savaşa katılması reddedilen Şah Cihan, Dârâ Şükûh'un yardımına gelen ancak ona pek sempatiyle yaklaşmasa da Şah Cihan'a itimat gösteren Chattarsal, Ramsing Ravatela başta olmak üzere diğer askerlere, Evrengzib ve Murad Bahş'a karşı savaşmak için Dârâ'nın ordusuna katılmalarını istemiştir.³³

Gambira Nehri üzerindeki Dermet mevkiinde 15 Nisan 1658 tarihinde³⁴ meydana gelen ilk vuruşmada Evrengzib'in Dârâ Şükûh ordusunda yer alan adamlarının etkisi sayesinde galip geldiği anlaşılmaktadır. Dârâ Şükûh'un ordusundan Raca Cesvend Sing'in yanında görevlendirilen Kasım Han, Evrengzib ile gizli bir anlaşma yapmış, barut ve gülleyi yalnızca üç yaylım ateşi açmaya yetecek kadar bırakmış, geri kalanını toprağa gömmüştür.³⁵ Böylece çatışma iyice şiddetlendiğinde Cesvend Sing tarafında yeterli teçhizat tedarik edilememiş Evrengzib ile iş birliği içerisinde olan Kasım Han'ın komuta ettiği orduda yalnızca bir yüksek rütbeli asker bu çatışma sırasında vefat etmiştir.³⁶ Diğer taraftan racanın komuta ettiği ordunun ise büyük bir bölümü hayatını kaybetmiştir. Yalnızca beş yüz atıyla geri çekilmek zorunda kalan Cesvend Sing³⁷, kendi ülkesi Marvar'a doğru yola çıkmıştır.³⁸ Böylece Evrengzib tarafından bölgenin ihya süreci başlatılmış, Bâbürlü hükümdarlarının geleneği olduğu üzere bahçe dikilmesini emreden Evrengzib, buraya Fetihpur ismini vermiştir.³⁹ Savaştan önceki gece Kasım Han tarafından toprağa gömüldüğü söylenen barut ve mermileri çıkartılması⁴⁰, bilginin Manucci tarafından aktarılıyor olması, onun Dârâ tarafında bulunduğu yönüyle de okunduğunda bilginin doğruluğunu tasdikler niteliktedir.

Dârâ Şükûh kendisi Evrengzib ve Murad Bahş ile mücadele etmek niyetindeyken nispeten daha zayıf halka olarak görülen doğudaki Bengal Valisi Şah Şuca üzerine oğlu Süleyman Şükûh'u göndermiştir.⁴¹ O sırada yirmi beş yaşlarında olan Süleyman Şükûh, tıpkı babası Dârâ gibi Şah Cihan'ın desteğini almış ancak her iki tarafı da kendi kanından olması sebebiyle Şah Cihan, bir çarpışma meydana gelirse kan dökülmemesi için Raca Jai Sing'i⁴² görevlendirmiştir. O, söz konusu dönem için Hindistan'daki hem maddi hem de askeri olarak en nüfuz sahibi race olan Jai Sing'in yalnızca askeri becerilerine ve zenginliğine değil diplomatik becerisine de güvenmiştir. Öyle ki vuku bulacak bir savaşı mümkün olursa engellemesi yolunda gizli talimatlar vermiştir. Ancak ne Şah Cihan'ın ne de Jai Sing'in çabaları bir sonuç vermemiştir. Bernier'e göre; Süleyman Şükûh ve Şah Şuca arasında kaçınılmaz bir savaş meydana gelmiştir. Bir tarafta büyük bir isim olma, ün sahibi olma hırsıyla oldukça güçlü askeri teçhizata sahip Süleyman Şükûh, diğer tarafta ise ilerlemeyi geciktirmesi halinde Evrengzib'in Agra ve Delhi'yi Dârâ'dan almasına ortam hazırlayacak olan Şah Şuca bulunmaktaydı. İki tarafın da savaşa aceleci davrandığı bu mücadelede Sultan Şuca kaçmak zorunda kalmıştır. Bernier, Şah Şuca'nın kaçmasından bahsederken Şah Cihan'ın Jai Sing'i gönderirken ondan istediği gibi kan dökülmemesi için Şah Şuca'nın kaçışına ortam hazırladığına değinmektedir.⁴³ Şah Şuca'ya karşı alınan zafer, Süleyman Şükûh'un itibarını yükseltse de Evrengzib ve Murad Bahş'ın Agra'ya

³² Bernier, *age*, s. 33.

³³ Manucci, *age*, s. 256-257.

³⁴ K. A. Nizami, "Evrengzib", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995, s. 537.

³⁵ F. Bernier, Kasım Han'ın Dârâ Şükûh'a olan ihanetinden şüphelenildiğinden bahsederken bu şüpheyi, Dermet'teki savaştan bir gün önce Kasım Han'ın elindeki cephanenin büyük bir kısmını kuma sakladığını belirterek sebeblandırmekteydi. Keza Dermet'teki savaşta bizatihi bulunmadığını ancak savaşta yer alan yüksek rütbeli askerlerle yakın ilişkileri bulunduğunu söyleyen Nicolao Manucci de Kasım Han'ın savaşıyor muş gibi görüldüğünü, savaştan bir önceki gece elindeki barut ve gülleleri gizlediğinden bahsetmektedir. Bkz. Bernier, *age*, s. 39.; Manucci, *age*, s. 259-260.

³⁶ A. L. Srivastava, *The Mughul Empire*, Agra 1986, s. 318.

³⁷ Bernier, Raca Cesvend Sing'in ordusunun, hareketin başlangıcında sekiz bin olarak ifade ederken alınan yenilgiden sonra yanında yalnızca altı yüzden az askerin sağ kaldığına değinmektedir. Hem Bernier hem de Niccolao Manucci'nin bu ilk mücadelede bulunmadıklarını şerh düşmelerine rağmen aktardıkları bilginin yakınlığı, Cesvend Sing ordusunun kaybını gözler önüne sermektedir. Bernier'deki söz konusu bilgi için Bkz. Bernier, *age*, s. 39.

³⁸ Saqi Must'ad Khan, *Maâsir-ı-Âlamgiri*, İng. çev. S. Jadunath Sarkar, Calcutta 1947, s. 2.

³⁹ Bernier, *age*, s. 39; Srivastava, *age*, s. 318.

⁴⁰ Manucci, *age*, s. 261.

⁴¹ Manucci, *age*, s. 257 vd.

⁴² Mirza Raca olarak da bilinmektedir.

⁴³ Bernier, *age*, s. 35.

doğru hızlı ve kararlı bir şekilde yürüdükleri haberlerini alınca Süleyman Şükuh, babası Dârâ Şükûh'un içinde bulunduğu zor durumu ön görerek onun yanına gitmek için hazırlık yapmıştır.

Dermet'te alınan zaferle kendisini bir anlamda yenilmez hissedenden Evrengzib ise, bu sırada ordunun motivasyonunu artırmak için Manucci'ye göre Dârâ Şükûh'un ordusunda kendileri için çalışan, kendi saflarına geçmek için hazır halde bekleyen otuz bin askerin bulunduğunu duyurmuşlardır.⁴⁴ Murad Bahş'ın ise Dârâ Şükûh ve Süleyman Şükuh ordularının birleşmesine engel olmak için hızlı bir şekilde harekete geçmeyi düşündüğü anlaşılmaktadır. Savaşın sonraki ikinci gün orduya dinlenme aralığı vermeden ilerlemeye devam etmek istemiş, bu amaçla ordunun motivasyonunu yüksek tutmak için maaşları yükseltmiştir. Üçüncü gün büyük bir kalabalıkla tekrar ilerlemeye başlamıştır. Evrengzib bu sırada her yola başvurarak casuslarını muhtelif vaatlerle düşman ordusuna göndermiştir. Manucci'ye göre bunu yapmasındaki amaç, Bâbürlü sarayı içerisinde gerek kendisine gerekse devletin kendi içerisinde alınacak önlemlerin önceden haberdarı olarak ne şekilde bir politika izlemesi gerektiğini en risksiz bir şekilde belirleyebilmektir.⁴⁵

Dârâ Şükûh tarafında Dermet'te alınan yenilginin sorumluları olarak biri Kasım Han diğeri ise Evrengzib'e yakınlığıyla bilinen, savaşın önce görevinden tasfiye edilen Mir Cümle ön plana çıkmıştır. Şah Cihan artık umutsuzluk ve sefalet durumuna düşmüş, oğullarının başkente girme kararlılığından vazgeçmeyeceğini görerek Dârâ Şükûh'un yaptığı hazırlıkları takip etmeye başlamıştır.⁴⁶ Dârâ Şükûh'un, esasen Şah Cihan emrinde olması gereken orduya komuta etmesi konusunun nasıl gerçekleştiği üzerine görüş farklılıkları vardır. Manucci bu durumu *Bazı yazarlar Dârâ'nın zor kullanarak babasını ele geçirip onu saf dışı bıraktığını yazarlar. Ancak ben bunun yalan olduğunu biliyorum çünkü Dârâ'nın ne kadar itaatkâr olduğunu test ettim. O, babasıyla konuşmadan hiçbir şey yapmazdı*⁴⁷ şeklinde görüşünü beyan etmiştir. Bernier ise Şah Cihan ve Dârâ Şükûh arasındaki bu süreci *Şah Cihan'ın, Dârâ'nın isteklerine karşı koyacak durumu yoktu çünkü hala hastalığın etkisi altında çalışmaya devam ediyordu ve en büyük oğlunun hükümdarı olmaktan çok hizmetkardı. O, oğluna uzun zamandır tüm yetkilerini bırakmak zorunda kalmıştı ve askerlerine Dârâ Şükûh'a hizmet etmeleri yönünde talimat vermişti*⁴⁸ şeklinde izah etmektedir. Manucci'ye göre kat'i bir şekilde Dârâ, Şah Cihan'ı zor kullanarak bastırmamış çünkü o, babasına çok sadık bir şahsiyet olarak ön plana çıkmıştır. Bernier ise Şah Cihan'ın, Dârâ Şükûh'un nazarında irade sahibi olmadığı ve mecbur kalarak ordularının onun emrine verdiği aktarırken Bernier'in anlatımında Dârâ tarafından uygulanan bir baskıyla Şah Cihan'ın sindirilmiş olabileceği izlenimi vardır. Bernier'in aktardığı bilgidен çıkarılabilecek bir diğer yorum ise Şah Cihan'ın ağır bir şekilde hasta olması, oğulları arasında en sevdiği ve veliahtı olarak gördüğü Dârâ Şükûh'un arkasında kalmasına ortam hazırlamış, bir anlamda zorundalık arz etmiştir.

Dârâ Şükûh zor kullanarak veya babasının rızasıyla Bâbürlü ordusunun başına geçtiğinde çok büyük bir nüfusa liderlik etme konumuna gelmiştir. Manucci'ye göre yüz binden fazla atlı, yirmi binden fazla piyade, yüz sahra topçusu ayrıca iki yüzden fazla Avrupalı topçu, Dârâ'nın ordusunda yer almaktaydı.⁴⁹ Ordunun iâşesini sağlamak için sivil halk ile yine ordunun nakdi ihtiyacını karşılamak için sarrafların da yer aldığını aktaran Manucci, zırhlarla teçhizatlandırılan beş yüz fil ve her birinin üzerinde Zamburak⁵⁰ adı verilen silahlarla teçhizatlandırılmış beş yüz deveden bahsetmektedir.⁵¹ Dârâ ordusunun nüfusu Bernier tarafından ise, yüz bin at, yirmi binden fazla piyade ve bunlara ek olarak en az üç yüz- dört yüz bin askerden teşekkül ettiği şeklindedir. Evrengzib'in ordusunu ise Bernier, her türden silahtan otuz-kırk bini aşmayan iki veya üç parça *"fiziksel güç bakımından yorgun düşmüş ordu"* olarak nitelemektedir.⁵² Bu bilgidен Evrengzib ordusunun en az altmış bin en fazla yüz yirmi bin kişilik bir orduya sahip olduğu sonucu çıkarılabilir. Bernier'in ordu kıyaslamasını yaparken Dârâ'nın ordusunun orantısız bir şekilde üstün nüfusa sahip olduğunu belirtmesi, ordu sayısını net olarak veremeyeceğinden mübalağalı bir tahmin yürütmesinin Evrengzib'in ordu sayısının çok az olduğunu vurgulamak için yapılmış olabileceği fikrini akıllara getirmektedir.

Manucci, Dârâ Şükûh'un ordusuna dair bilgi aktarırken kritik bir nokta üzerinde durmaktadır. Ona göre Dârâ'nın, ordu nüfusunu artırmak için yeni askere aldığı kişilerin çoğu esasen savaşçı değillerdi. Onlar berber,

⁴⁴ Manucci, *age*, s. 263.

⁴⁵ Manucci, *age*, s. 262 vd.

⁴⁶ Bernier, *age*, s. 41-42; Bayur, *age*, s. 223.

⁴⁷ Manucci, *age*, s. 264.

⁴⁸ Bernier, *age*, s. 43.

⁴⁹ Manucci, *age*, s. 266.

⁵⁰ Zamburak tek hörgüçlü develerin eyerine takılan küçük bir döner topun bir asker tarafından ateşlenmesiyle çalışan silahtır. Ateşli silahların bu şekilde eyerlerine teçhizatlandırılan develer, savaşlarda çok büyük bir öneme sahip olmuşlardır. Her ne kadar J. Gommans Zamburakların ilk olarak Evrengzib tarafından 1663 yılında Keşmir'e düzenlediği bir seferde kullandığını Bernier'e dayandırarak aktarsa da söz konusu tarihten yaklaşık beş yıl önce 1658 yılında Dârâ Şükûh'un ordu envanterinde yer aldığı görülmektedir. Gommans tarafından Zamburak üzerine daha detaylı bilgi için Bkz. J. Gommans, *Mughal Warfare*, London 2002, s. 128.

⁵¹ Manucci, *age*, s. 265-266.

⁵² Bernier, *age*, s. 43-44.

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

kasap, demirci, marangoz ve terzi gibi farklı meslek guruplarına mensuplardı.⁵³ Dolayısıyla bu kişilerin savaşçı özellikler göstermesi, ya da savaş alanında cesur olması beklenemezdi. Manucci'nin değindiği bir diğer kritik husus Süleyman Şükuh'un, babası Dârâ'nın ordusuna katılmak için kat edeceği mesafedir. Manucci'ye göre Süleyman Şükuh, Şah Şuca ile olan mücadelesinin ardından babasına yetişmek için Raca Jai Sing tarafından kendisine tavsiye edilen Dârâ'nın ordusuyla arasındaki mesafeyi korumamış ve bu nedenle babasının ordusuna intikali gecikmiştir. Evrengzib ve Murad Bahş'ın da çok hızlı bir şekilde Dârâ Şükûh ordusu üzerine ilerleyişleri, Süleyman Şükuh'un hatasını bir kat daha zararlı kılmıştır. Bir diğer önemli husus ise Dârâ'nın ordusunda yer alan Halilullah Han'ın güvenilirliği noktasındadır. Öyle ki Manucci'ye göre Halilullah Han'ın karısı, kendi kocasına güvenilmemesi ve fırsat verilirse kaçınılmaz olarak Dârâ'yı ihanete uğratacağı yönünde telkinlerde bulunmuştur. Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında Manucci'nin de endişelendiği gibi Dârâ'nın ordusunda tüm hazırlıklara rağmen savaşın kazanılacağı yönünde bir güvenin olmayışı⁵⁴ mantıklı bir temele oturmaktadır.

Manucci, Evrengzib'in girdiği savaşta en güvendiği sığınacağının kuşkusuz Dârâ'nın ordusundaki adamları olduğunu belirtirken, Bernier ise Dârâ'nın ordusunda güvenebileceği tek birlik olarak Süleyman Şükuh'un kuvvetlerini işaret etmiştir. Söz konusu bu iki hizipten aktarılan iki bilgiye bakarak esasen iki tarafın da Dârâ'nın ordusundaki Evrengzib yapılanmasının farkında olduğu yorumu çıkarılabilir. Ancak Dârâ Şükûh'un ordusundaki Evrengzib yandaşları tehlikesini dikkate almadığı ve bu sebepten ötürü savaşmayı elzem kılan birkaç ana husus bulunduğu söylenebilir.

3. Samugarh Savaşı (29 Mayıs 1658)

Dârâ Şükûh'a göre artık babasının üzerinde mutlak hakimiyet sağlanmış, devlet hazinesine ve ordularının üzerinde bölünmemiş bir yetkiye sahip olmuştur. Öte yandan Evrengzib ve Murad Bahş yıpranmış ordularla kendisine doğru gelmekteydi. Sultan Şuca ise doğuda yenilerek zaten taht savaşında saf dışı kalmıştır. Böyle bir ortamda eğer orduyu babasına teslim ederse hem olası bir zaferin muzafferî babası Şah Cihan olarak görülecek hem de dostane bir uzlaşma gerçekleşerek kardeşleri eyaletlerine dönüp taht savaşı kesin olarak sonuçlanmamış olacaktı. Tüm bu durumlar Dârâ Şükûh'un savaşı kaçınılmaz görmesinin sebepleri olarak görülebilirken O, hazırladığı orduyla Chambal'e doğru ilerlemiştir. Dârâ, arazinin çetin şartlara sahip olmasından dolayı Chembet isminde bir racanın yardımı eşliğinde zorlukla ilerleme imkânı bulmuştur. Evrengzib, bir yandan Cihanara Begüm'den savaşın bitirilmesine dair mektup alırken kendisi de babası Şah Cihan'a gönderdiği mektupla aslında savaş yanlısı olanın Dârâ Şükûh olduğu konusunda babasına şikâyetle bulunmuştur.⁵⁵ Mektup trafiği yaşanırken Evrengzib, Dârâ tarafından yapılacak herhangi bir hazırlıksız taarruzu bertaraf etmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla Dârâ Şükûh'u aldatmak için ordusunu iki kısma ayırıp bir kısmı kamp kurulduğu yerde bekletmiş, kendisi nehrin diğer tarafına geçmiştir. Evrengzib nehrin diğer tarafına geçerken Dârâ Şükûh onun tüm botlarını ele geçirmek ve gafil avlamak istese de bunda başarılı olamayınca geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁶ Evrengzib'in ikiye ayrılan ordusunun bir kısmı Dârâ'nın ordusunu takip etmekte, Evrengzib'in bulunduğu ordunun diğer kısmı ise Dârâ'nın ordusunu sıkıştıracakları Samugarh'ta beklemiştir.

Dârâ ordusu Cumna nehri yakınına geldiğinde burada kamp kurmuş ve yaklaşık üç-dört gün boyunca herhangi bir karşılaşma söz konusu olmamıştır.⁵⁷ Bu süre zarfı içerisinde Emirü'l Umera Ali Merdan Han'ın⁵⁸ oğlu İbrahim Han, yaklaşık on iki bin süvari ile Evrengzib ordusu üzerine saldırma önerisinde bulunsu da Dârâ ordusundaki Evrengzib'in adamı Halilullah Han bu öneriyi, kabul edilemez olarak değerlendirmiştir. Ona göre İbrahim Han gibi tecrübesiz olan bir çocuğun tavsiyeleri dinlenmemeliydi.⁵⁹ Esasen başta Halilullah Han olmak üzere Dârâ ordusundaki tüm gizli Evrengzib yandaşları, Dârâ'nın taarruzunu mümkün olduğu kadar geciktirerek Evrengzib ordusunun savaş alanına gelene kadarki harcadığı enerji ve yorgunluklarının giderilmesini sağlama amacı taşımışlardır. Bununla birlikte Dârâ Şükûh ordusundaki Evrengzib yandaşları, savaşmaya hazır olduklarında üç top atışıyla uyarma konusunda anlaşma yapmışlardır.⁶⁰ İki ordu savaş düzenini almış, bu düzene göre Dârâ, öne yerleştirdiği topların tamamını birbirine zincirleyerek düşman akınının bu boşluklardan geçmesini önlemek

⁵³ Manucci, *age*, s. 266.; Bu bilgiyi Nicolao Manucci aktarmasına rağmen karşı cepheden F. Bernier de söz konusu bilgiye paralel olarak Dârâ'nın ordusunun sayıca çok üstün olmasına karşın güvenilebilecek tek birlik olarak Süleyman Şükuh'un beraberindeki kuvveti işaret etmekteydi. Bkz. Bernier, *age*, s. 43-44.

⁵⁴ Manucci, *age*, s. 266-267.

⁵⁵ Waqiat'ı Alemgiri'ye göre Evrengzib Chambal bölgesindeyken Cihanara'dan, Ramazan ayı yaklaştığından Müslüman kanının dökülmesi uygun olmadığı ve bu sebeple savaşın bitirilmesine dair bir mektup almıştı. Bu mektup üzerine Evrengzib, babası Şah Cihan'a yazdığı mektubunda Dârâ Şükûh'u şikâyet ederek her şeye rağmen babasına olan saygısından dolayı kendisinin saldırmadığını, beklediğini belirtmiştir. Bkz. Razi, *age*, s. 17-18.

⁵⁶ Razi, *age*, s. 16.

⁵⁷ Bernier, *age*, s. 46-47.

⁵⁸ Şah Cihan'ın Kandahar'a hâkim olması sırasında, Bâbürlü Sultanını Kandahar'ı ele geçirmek için çağıran Ali Merdan Han, daha sonra geldiği Lahor'da Şah Cihan'a bağlılığını bildirerek penchazari (beş bin asker ve beş bin at sahibi) unvanıyla ödüllendirilmişti. 1640 yılında Said Han'ın halefi olarak Kabil valisi yapılan Ali Merdan Han, iki yıl sonra çağırıldığı Agra'da Emirül Umeral ile görevlendirilmişti. Bkz. Nawaz Han, *The Maathir-ul-Umara*, C. I, İng. çev. H. Beveridge, Patna 1979, s. 186 vd.

⁵⁹ Manucci, *age*, s. 271.

⁶⁰ Manucci, *age*, s. 272.

istemıştır. Topların hemen arkasına Zamburak adı verilen hörgücünde ateşli silahlar yerleştirilen Manucci tarafından sayısı yüz olarak belirtilen bir saf deve dizilmiştir. Develerin arkasında zırhla kuşanılan filler ve yirmi sekiz bin süvari konuşlandırılmıştır. Ordunun geri kalanı ise kılıç ve raputların kullandığı savaş teçhizatlarıyla donanmış askerlerden meydana getirilmiştir.⁶¹ Dârâ, ordusunu üç bölüm olarak oluşturmuş, sağ kanat ikisi de on beş bin askerden müteşekkil Halilullah Han ve Raca Ram Sing komutasında toplam otuz bin asker, sol kanat ise aynı şekilde ikisi de on beş bin askerden müteşekkil Raca Sattar Sal ve Rüstem Han komutasında otuz bin askerden teşkil edilmiştir. İki ordunun ortasında Dârâ Şükûh, maiyetindeki davul ve çok sayıda fil ile konumlanmıştır.⁶² Evrengzib'in ordusu ise beş süvari tümeninden kurulmuştur. Murad Bahş ve Evrengzib her ikisi de birer yüksek filin üzerinde beraberlerindeki on beş bin atlı ile konumlanırken Evrengzib'in oğlu Sultan Muhammed ve üvey kardeşi Mir Baba (Bahadur) on beş bin atlı ile bir tarafta, Muhammed'in sağındaki tümende ise Necabet Han⁶³ komutası altında on beş bin atlı ile konumlanmıştır. Evrengzib ordusunun geri kalanı ise develer ve orduya ikmal sağlayabilecek sorumlulardan müteşekkildi.⁶⁴

Evrengzib kuvvetleri Dârâ'nın kendi üzerine gelmesini beklerken Dârâ, elindeki tüm mermileri harcayarak düşmana doğru ilerlemiştir.⁶⁵ Dârâ'nın ordusu her ne kadar isabetsiz atışlar sağlasa da çok az sayıda düşmanı bulan oklar, Evrengzib ordusunda paniğe yol açmıştır. Burada vurgulanması gereken husus, Dârâ kuvvetlerinin isabetsiz atışlarıdır. Zira iki ordunun nitelik ve niceliklerinden bahsederken Dârâ kuvvetlerinin kasap, berber gibi asker kökenli olmayanlardan müteşekkil olduğuna değinmiştik. Görünen o ki Dârâ'nın ordusu savaşın başlarında, nitelikten ziyade niceliği sayesinde geçici bir üstünlük sağlamıştır. Dârâ'nın ilerleyişine çok uzakta olmayan Evrengzib, filine binerek Dârâ'ya karşı gelmeye çalışmış ancak kumandası altındaki ordunun büyük bir bölümünün kaçtığını görmüştür. Takviye kuvvetlerle düşmanın üzerine atılan Dârâ, Evrengzib kuvvetlerini yarıp deve ve öncül askerleri bozguna uğratmıştır. Dârâ'nın amacı, Evrengzib'e mümkün olduğu kadar yaklaşıp onu vurabilene kadar ilerlemektir. Ancak savaş alanının zorluğu, taarruz için gösterdiği çaba sebebiyle yorgun düşmesi o günü zaferle taçlandırmasına engel olmuştur. Aynı gün Dârâ'ya savaşın muhtelif cephelerinden pek olumlu haberler gelmemiştir. Raca Chattar Sal ve Rüstem Han Evrengzib yanlısı askerler tarafından öldürülmüş, Ram Sing ise Murad Bahş tarafından vurulmuştur.⁶⁶

Samugarh'ta meydana gelen savaşın seyri, Dârâ'nın ordu kumandanlarından bazılarının öldürülmesiyle Evrengzib lehine devam ederken Dârâ'nın ordusu için esas vurucu darbe, Halilullah Han'dan gelmiştir. Halilullah Han, sabah saatlerinde Dârâ'nın yanına gelip, hem kendi savaş tecrübesinden bahsedip hem de Dârâ Şükûh'u yüceltmıştır. Onun bu şekilde hitapta bulunması, ikna edeceği telkin için uyguladığı bir yöntem olarak düşünülebilir. Zira Halilullah Han, Dârâ'ya mutlak bir zafer için Evrengzib'in yakalanması gerektiğini, Evrengzib'in az sayıda adamıyla kaldığı için bu planı fil ile değil at üzerinde kolaylıkla gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir.⁶⁷ Dârâ Şükûh, Halilullah Han'ın tavsiyesi doğrultusunda hareket edilmesi için Rüstem Han'ı çağırması ancak Rüstem Han bunun pek olumlu sonuçlar doğurmayacağını belirtmiştir. Halilullah Han esas amacına uygun bir şekilde kurnazca davranarak Dârâ Şükûh'un gözünde Rüstem Han'ı küçük düşürmek için onu aşağılayıp ordunun bir an önce harekete geçirilmesi konusunda nihayet Dârâ Şükûh'u ikna etmeyi başarmıştır. Böylece Dârâ Şükûh, Halilullah Han'ın tavsiyesini kabul etse de çok önemli bir savaş kuralını göz ardı etmiştir. Dârâ beraberindeki kuvvetlerle harekete geçince Halilullah Han, bir müddet onlara eşlik etse de kısa bir süre sonra kendi komutasına geri dönmüş, ordunun geri kalanına Dârâ Şükûh'un savaştan kaçtığını, filinin üzerinde olmadığını belirtip karışıklık çıkartmıştır.⁶⁸ Efendilerini filinin üzerinde göremeyen Dârâ'nın ordusunda büyük bir karışıklık meydana gelmiştir. Yaşanan karışıklık sırasında Dârâ Şükûh, Halilullah Han'ın asıl niyetini anlasa da kendisi ve ordusu için müşkül bir süreç başlamıştır.⁶⁹ Manucci'ye göre yaklaşık üç saat içerisinde çok sayıda Dârâ ordusuna mensup asker ve at öldürülmüştür.⁷⁰ Savaş alanından kaçarak hayatını kurtarmayı başaran Dârâ ise Ekberabad'a ulaşmıştır. Dârâ ile beraber Ekberabad'a dönen ordusundan çok sayıda kişi kısa bir zaman sonra Evrengzib

⁶¹ Bernier, *age*, s. 47-48.

⁶² Savaş sırasında Dârâ Şükûh tarafında yer alan Manucci ordu düzeninden farklı olarak Bernier ve *Vaqiat-ı Alemgiri*'nin yazarı Aqil Han Razi, Raca Ram Sing'i ordunun sol kanatında olduğunu aktarmaktadır. Bernier ve Aqil Han Razi'nin savaş sırasında Evrengzib tarafında yer almaları, Dârâ ordusunu karşıdan görmeleri ordunun tasviri üzerine daha net bilgileri Manucci'den alabilme şansını sunmaktadır. Zira savaş sırasında yer alan Manucci'nin, Dârâ ordusuna dair aktardığı bilgiler ilmi açıdan mukayese edildiğinde kaynak değeri bakımından öne çıkmaktadır. Bkz. Bernier, *age*, s. 48; Razi, *age*, s. 21; Manucci, *age*, s. 275.

⁶³ Bedeşşan Valisi Mirza Şahrûh'un üçüncü oğlu olan Mirza Şuca, Cihangir Şah idaresi sırasında Hindistan'da doğmuştu. Onun Necabet Han unvanına layık görülmesi ise Aligarh fevcdârı yapıldığı Şah Cihan'ın idaresinin üçüncü yılına tekabül etmektedir. Bkz. Nawaz Han, *The Maathir-ul-Umara*, C. II, İng. çev. H. Beveridge, Calcutta 1952, s. 364-365.

⁶⁴ Manucci, *age*, s. 274.

⁶⁵ Manucci, *age*, s. 276 vd.

⁶⁶ Bernier, *age*, s. 51 vd.

⁶⁷ *Futuhat-ı Alemgiri*'ye göre Halilullah Han savaş sırasında Evrengzib ile görüşerek kendisinin safına geçerse ne elde edeceğini sormuş ve ikna edilmiştir. Bkz. Ishwardas Nagar, *Futuhat-i Alamgiri*, İng. çev. Tasneem Ahmad, Delhi 2009, s. 33.

⁶⁸ Nagar, *age*, s. 33.

⁶⁹ Dârâ Şükûh'un ordusunu tahlil ederken Manucci'nin aktardığı bilgiye göre Halilullah Han'ın karısı, Halilullah Han'a güvenilmemesi konusunda Dârâ'yı uyardığından bahsetmiştir. Bkz. Manucci, *age*, s. 267.

⁷⁰ Manucci, *age*, s. 281-282.

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

huzuruna gelip ona elde ettiği zaferden dolayı bağlılıklarını bildirmiş, Evrengzib Bağ-ı Dahra'da kamp kurduğunda ise Şah Cihan, Fazıl Han aracılığıyla oğlu Evrengzib'e mektup göndermiştir.⁷¹

Şah Cihan, ilk bakışta gönderdiği mektuplarda Evrengzib'in zaferini kabul etmiş gibi görünüyör olabilir ancak Şah Cihan tarafından Dârâ Şükûh'a ordusunu toplayıp Şahcihanabad'da kalması, Agra'da Evrengzib ile olan meselenin kendisi tarafından çözülüyor olduğunu belirtmesi, Şah Cihan'ın esas amacını ortaya çıkarmıştı. Bu gelişme üzerine Dârâ Şükûh'a ait tüm eşyalara el koyduran Evrengzib, Şah Cihan'ı ise saraya hapsedmiştir. Dârâ Şükûh'un hala taht planları yaptığıının farkına varan Evrengzib, yarım kalan işi halletmek üzere Dârâ Şükûh'un peşine düşmüştür. Evrengzib her ne kadar asıl mücadelesini Dârâ Şükûh'a karşı veriyor gibi görünse de taht için bir başka rakibinin, Dârâ Şükûh ile olan mücadelesinde müttefiki olan Murad Bahş olduğunu çok iyi bilmekteydi. Bu sebeple sürekli olarak Murad Bahş'ın tahta oturacağı, hükümdarlığına çok az kaldığı yönünde ona bağlılığını bildirir davranışlarda bulunurken Dârâ Şükûh'a son darbeyi vurma yolunda Murad Bahş problemini de çözmeyi amaçlamıştır. Zira Samugarh Savaşı'ndan sonra Murad Bahş'ın, Dârâ Şükûh'u takip etmek için Evrengzib ile iş birliği yapmakta gecikmesi, Evrengzib ordusundan başta Ali Merdan Han'ın oğlu İbrahim Han olmak üzere çok sayıda askerin Murad Bahş'ın yanına geçmesi ve Murad Bahş'ın emrindeki askerlerin maaşlarını yükseltmesi⁷², Evrengzib'i harekete geçiren sebepler olarak görülebilir. Evrengzib ve Murad Bahş birlikleri Dârâ üzerine hareket ederken kamp kurdukları Koli Ghat'ta Evrengzib, bu meseleyi tamamen çözmek için harekete geçmiştir. Nureddin Heves'e Murad Bahş'ı bir bahane için kendi çadırına getirmesini emretmiştir.⁷³ Böylece kendisine taç giydirip hükümdar ilan edilmek bahanesiyle çağırılan Murad Bahş, yanındakilerin tüm ikaz ve bu davete icabet konusundaki reddiyelerine karşın Evrengzib'in çadırına gitmiştir. Evrengzib'in çadırında çok iyi ağırlanan Murad Bahş'ın şüphe duymasının önüne geçilmiştir. Evrengzib, bir yandan gece boyunca eğlence sarhoşu olan Murad Bahş'ı dinlenmesi için uyuma tavsiyesinde bulunurken diğer yandan söz gelimi Murad Bahş'ın ertesi günü çıkacağı tahtın hazırlığını ve astrologlardan tam olarak ne zaman tahta oturmasının uygunluğunu sorgulamaktaydı. Böyle bir ortamda Murad Bahş dinlenmeye çekildiğinde onun Evrengzib'in çadırındaki tek koruyucusu olarak bulunan Hadım Şahbaz, Evrengzib'in adamları tarafından öldürülmüştür. Evrengzib uyuyan kardeşi Murad Bahş'ın hem uyanmaması hem de uyansa da şüphelenmemesi için o zamanlar altı-yedi yaşlarında olan oğlu Sultan Azam'dan, Murad Bahş'ın kılıcı ve hançerini kendisine getirmesini istemiştir. Böylece tamamen savunmasız bir şekilde bırakılan Murad Bahş, altı kişi tarafından prangaya vurulmuştur. Bu sırada çadır dışındaki askerler ise eğlence maksatlı naralar atarak Murad Bahş'ın çadır dışındaki adamlarının çadırın içinde olanlardan şüphelenmemeleri sağlanmıştır. Akşam saatlerine doğru iki fil hazırlanıp karanlık bastırınca Murad Bahş bir filin üzerine bağlanmıştır. Bu eylem için akşam saatlerinin seçilme sebebini ise Manucci, Murad Bahş'ın yandaşlarının ayaklanma ihtimalinin önlenmek istenmesi olarak aktarmaktadır. Filler kamptan ayrılırken Murad Bahş yandaşlarının şüphelendiği sırada Evrengzib askerleri “*Yaşasın Kral Evrengzib!*” naraları atarak efendilerinin hükümdarlığını ilan etmişlerdir. Kaçmaya çalışan Murad Bahş'ın askerleri, yakalanıp Evrengzib'e itaat etmeleri şartıyla çift maaşla ödüllendirilmiş böylece Evrengzib, Murad Bahş'ın tüm serveti ve gücünü elde etmiştir. Kardeşini alt etmeyi başaran Evrengzib, Delhi şehrine girdiğinde Murad Bahş'ın Selimgar Kalesi'nde hapsedilip⁷⁴ aklını kaçırana kadar haşhaş suyu içirilmesini emretmiştir.⁷⁵

Murad Bahş'ı taht mücadelesinde saf dışı bırakan Evrengzib, Şahcihanabad'a doğru yürümeye başlamıştır. İlk tahta çıkma törenini Şahcihanabad'da yapan Evrengzib, burada “*Alemgir*” unvanını almıştır.⁷⁶ Vakiat-ı Alemgiri'ye göre 31 Temmuz 1658 tarihinde Şalimar Bahçesi'nde Bâbürlü tahtı ve hilafetine sahip olan Evrengzib,

⁷¹ Mektubunda Şah Cihan, muzaffer oğlu Evrengzib'i görme istediğinden sebeple onu yanına çağırırken Evrengzib de bu daveti olumlu karşılamaktaydı. Ancak Fazıl Han Evrengzib huzurundan ayrılp görevini tamamladıktan sonra Vakiat-ı Alemgiri'nin müellifi Aqil Han Razi'ye göre Evrengzib'in yanındaki kötü niyetli kişilerin kıskırtmalarıyla Evrengzib babası ile buluşmaktan vazgeçmişti. Bu noktada önemli olan, Şah Cihan'ın Evrengzib'e gönderdiği bir başka mektubu Fazıl Han eşliğinde Halilullah Han'ı da göndermesidir. Halilullah Han'ın, Dârâ'nın ordusunda Evrengzib lehine çalıştığı bilinmektedir. Öyleyse Şah Cihan, Halilullah Han'ı göndererek oğlu tarafından güven kazanmak istemiş olabilir. Ancak bu durum tam tersi bir şekilde sonuçlanmıştır. Evrengzib Fazıl Han'ı değil de Haliullah Han ile yaptığı özel görüşmede Şah Cihan'ın kendisine karşı bir art niyetli bir plan ihtimalinden şüphelenilmiştir. Zira Evrengzib'in bu görüşmenin ardından Fazıl Han'ı Şah Cihan'ın yanına tek başına gönderip Halilullah Han'ı göndermemesi, babasına karşı istihbarati yoldan ziyade bir sefer düzenleyerek sonuca varmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Şah Cihan, Fazıl Han'ın tek başına döndüğünü görünce oğlunun amacının farkına vararak kalenin savunma yönünden güçlendirilmesini emretti. Evrengzib ordusunun kale kuşatması savunulamayacak hale geldiğinde Şah Cihan son kez oğluna bir mektup göndererek yetenekli, muzaffer askerlere yakışır şekilde davranmasını bu şekilde onur ve itibarının tarihe geçebileceğini belirterek oğluyla görüşme isteğini vurgulamıştır. Evrengzib ise bu mektuba cevaben babasından, kalenin daha fazla mukavemet gösterilmeden teslim edilmesi karşılığında ancak babasının huzuruna çıkabileceğini ve bu şekilde kendisini daha rahat iade edebileceğinden bahsedince kale, Evrengzib kuvvetlerine teslim edilmiştir. Babası Şah Cihan'ın huzuruna çıkan Evrengzib buzları eritmiş gibi görünse de Şah Cihan'ın asıl amacının oğulları arasında devletin topraklarını paylaştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Zira Şah Cihan ve Evrengzib arasındaki görüşmenin ertesi gün Cihanara Begüm ve Evrengzib arasındaki özel görüşmede Cihanara Begüm, Şah Cihan'ın, Pencap ve ona bağlı toprakları Dârâ Şükûh'a, Gucerat'ın Murad Bahş'a, Bengal'in Şah Şuca'ya, Dekken'in Sultan Muhammed'e devletin geri kalan tüm topraklarının ise Evrengzib'e bırakma teklifinde bulunacağından bahsetmiştir. Ancak Evrengzib devlet topraklarını, kardeşleri ve babasına karşı bu denli başarı elde etmişken paylaşılmasına karşı çıkmıştı. Bkz. Razi, *age*, s. 28.

⁷² Razi, *age*, s. 30.

⁷³ Nagar, *age*, s. 49.

⁷⁴ Bernier, *age*, s. 51 vd.

⁷⁵ Manucci, *age*, s. 302 vd.

⁷⁶ Bayur, *age*, s. 235.

birkaç gününü burada geçirdikten sonra Pencap'a doğru ilerlemiştir.⁷⁷ Evrengzib'in Pencap'a hareket ettiğini öğrenen Dârâ Şükûh, Multan'a kaçmış ancak Evrengzib için her şey yolunda giderken üzeri örtülen bir başka sorun gün yüzüne çıkmıştır. Evrengzib, Dârâ Şükûh'un peşindeyken doğuda Şah Şuca sorunu tekrardan alevlenmiştir. Şah Şuca ayaklanmış ve tahtı ele geçirmek için Patna'ya kadar ilerlediği söylentisi üzerine Evrengzib, takibinde olduğu Dârâ Şükûh üzerine büyük bir ordu sevk etmiştir. Bir yandan Fedai Han'ın mansabını⁷⁸ yükseltip onu Oudh valiliğine atayarak Şah Şuca üzerine gönderen Evrengzib, Şah Şuca sorunuyla ilgilenmek için bizzat bir başka ordu ile harekete geçmiştir. Bu noktada Evrengzib'in, Samugarh Savaşı'ndan sonra zayıflayan Dârâ Şükûh meselesini Şah Şuca'dan daha az tehlikeli olarak gördüğü söylenebilir. Zira Dârâ Şükûh ile Samugarh'ta verdiği mücadele öncesinde Şah Şuca üzerine ordu göndermesi Dârâ Şükûh'u taht hususunda daha ciddi bir rakip olarak gördüğünü göstermekteydi. Ancak Samugarh Savaşı sonrası Dârâ Şükûh peşindeyken Şah Şuca'nın yeniden güç kazanması, güç dengesinin değiştiği, Evrengzib'in taht için farklı cephelerde hem zihinsel hem de askeri mücadele verdiğinin göstergesidir. Tüm kardeşlerine karşı verdiği bu mücadelelerin dinamik bir süreç arz etmesi ve bu gelişmelere ayak uydurabilen politikalar üretmesi, onun askeri ve idari anlamında kabiliyetine önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Evrengzib'in iki koldan ordu ile hareket etmesi üzerine Şah Şuca'nın kuvvetleriyle Allahabad'ın batısında Hecve'de 4 Ocak 1659 tarihinde savaş patlak vermiştir.⁷⁹ Marvar racası Cesvend Sing'in Evrengzib ordusunu yağma sonrası Racistan'a çekilmesi savaşın seyrini Şah Şuca'ya doğru çevirse de O, bu gelişmeyi Evrengzib'in hilesi olarak düşündüğü için taarruzdan çekinmiştir. Evrengzib ordusundaki düzenin bozukluğu fırsatını Şah Şuca değerlendiremeyince tekrar gücünü toplayan Evrengzib, Şah Şuca birliklerini tamamen bozmuştur.⁸⁰ Şah Şuca'nın gücünü kıran Evrengzib, seferi sonuçlandırması ve Şah Şuca'yı yakalaması için oğlu Sultan Muhammed'i⁸¹ Mir Cümle ile bırakıp kendisi tekrardan Dârâ Şükûh üzerine hareket etmiştir.⁸²

Hecve Muharebesi sırasında Evrengzib ordusundan ayrılan Raca Cesvend Sing, Evrengzib'in doğuya ilerlemesinden faydalanan ve Gucerat'ta yeniden nüfuz sahibi olan Dârâ Şükûh'u Racistan'a çağırarak, bu davet üzerine Dârâ Şükûh Racistan'a girmiştir. Ancak kısa bir zaman sonra Evrengzib, Cesvend Sing'i yeniden yanına çekince⁸³ tamamen yalnız kalan Dârâ Şükûh, 1659 yılının Mart ayında Ecmir'de tekrardan tehlike arz edemeyeceği bir şekilde bozulmuştur.⁸⁴ Aldığı yenilgi sonrası imparatorluk topraklarında kendine sığınacak bir yer arayan Dârâ Şükûh, umduğunu bulamayınca önce Ahmedabad'a sığınmak istemiş ancak Evrengzib'in talimatı üzerine şehir, Dârâ Şükûh'a kapılarını kapatmıştır. Müşkül durumda bulunan ve yanında yalnızca iki bin civarında asker kalan Dârâ Şükûh, Humayun gibi İran'a sığınmayı düşünmüştür.⁸⁵ Dârâ Şükûh'un bu düşüncesini fiiliyata geçirmesinin önünde de bir takım engeller mevcuttu. İran'a gitmesi için Afganların ve Racaların ağırlıkta olduğu topraklardan geçecek olması, yol üzerinde sağlıklı su tedarikinin zor olması, bu güzergahı zorlaştıran önemli birer etkendi. Bu sebeplerin yanı sıra ilk eşi Nadire Banu Begüm'ün İranlıların emri altında köle gibi yaşamak istememesi üzerine İran'a sığınmamış, çözümü Afgan topraklarından Dadar'daki Afgan Melik Civan'a (Cüneyd Han) sığınmakta bulmuştur.⁸⁶ Bu noktada Nicolao Manucci, Dârâ Şükûh'un Melik Civan'a sığınmayı seçmesinin sebebi olarak daha önce belirli suçlarından dolayı Melik Civan, Şah Cihan tarafından bir filin ayakları altında ezilme cezasına çarptırıldığına ve yaklaşık üç kez onu kurtarmasını göstermektedir.⁸⁷ Dârâ Şükûh pek muhtemel ki Melik Civan'ın kendisine olan vefa borcunu ödeyeceğinden şüphe duymamıştır. Ancak Francois Bernier'in aktardığı bilgilere bakıldığında Dârâ Şükûh, Melik Civan'a sığınmayı düşündüğünde eşi, kızı ve oğlu onu bu karardan vazgeçirmek için yalvarmışlardır.⁸⁸ Bu bilgiler mukayeseli bir şekilde okunduğunda Dârâ Şükûh ve ailesinin içerisinde

⁷⁷ Razi, *age*, s. 35-36.

⁷⁸ Mansab, Bâbürlü devlet bürokrasisinde görevli olan askeri ve sivil memurların rütbelerini ifade etmektedir. Teşkilatlanmanın farklı kademelerinde "bir gelir veya belli bir maaş karşılığı toprak tahsis edilmesiyle görev yapma" anlamına gelmektedir. Bkz., S. A. Abbas Rızvî, "Mansabdâr", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXVIII, İstanbul 1995, s. 3.

⁷⁹ Khan, *age*, s. 6.

⁸⁰ Sir Jadunath Sarkar, *The History of Bengal*, C. II, Delhi 2003, s. 338.

⁸¹ Charles Stewart, *The History of Bengal*, London 1813, s. 264.

⁸² Bayur, *age*, s. 236.

⁸³ Raca Cesvend Sing ve Dârâ Şükûh'un Racistan'da buluşacağı haberi Raca Jai Sing'e ulaştığında O, Raca Cesvend Sing'e Dârâ Şükûh'u takip etmesinin kendisine zarardan başka bir getirisi olmayacağını belirten bir mektup gönderdi. Buna ek olarak, Raca Cesvend Sing'in Evrengzib'e karşı Hecve'de işlediği suçun tek geri dönüşü olarak Dârâ Şükûh'a katılmayıp Evrengzib'in huzuruna çıkmak olacağını belirtmiştir. Raca Cesvend Sing bu mektup üzerine ikna olup Evrengzib'den af dileyen bir mektup ile bağışlanmasını istemiş, böylece Evrengzib, bir kez daha Dârâ Şükûh'a karşı diplomatik bir zafer elde etmiştir. Zira bu hamle, Dârâ'yı güçsüz kılıp sonunu getiren vurucu darbe olmuştur. Bkz. Razi, *age*, s. 42; Tavernier, *age*, s. 278.

⁸⁴ Bayur, *age*, s. 236.

⁸⁵ Manucci, *age*, s. 345 vd.

⁸⁶ Bernier, *age*, s. 94-95; Manucci'ye göre daha önce Şah Cihan belirli suçlarından dolayı Melik Civan'ı ceza olarak bir filin ayakları altına ezmek üzereyken Dârâ Şükûh onu üç kez ölümden kurtarmıştı. Bu sebeple Dârâ Şükûh, Melik Civan'ın kendisine vefa borcunu yerine getireceğinden şüphe duymadığı için ona sığınmak istemiştir. Bkz. Manucci, *age*, s. 347.

⁸⁷ Manucci, *age*, s. 347.

⁸⁸ Manucci, Dârâ Şükûh'un ailesinin Melik Civan'a olan güvensizliğinden bahsederken bir suikast planını da aktarmaktadır. Bu plana göre Dârâ Şükûh'un eşi Nurmahal Begüm intihar etmek üzereyken Feridun isimindeki kölesi, buna engel olarak kendisinde Melik Civan'ı öldürmek için silah istemişti. Söz konusu silahı bir kâse içerisinde Melik Civan'a hediye sunacağı bahanesiyle onun karşısına kadar çıktığında silah ateş almamış Feridun yakalanmış ancak cesaretinden ötürü öldürülmemiştir. Bkz. Manucci, *age*, s. 348-349.

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

bulunduğu çaresizlik ve güvensizlik anlaşılmaktadır. Dârâ Şükûh, Melik Civan'a sığınmaktan herhangi bir endişe duymamaktadır. Ancak ailesinin duyduğu kuşku ve korku gerçekliğe dönüşmüştür. Melik Civan, Dârâ Şükûh'u tutsak ederek Evrengzib'e göndermiştir. Melik Civan'ın, Evrengzib tarafından, Dârâ Şükûh'un kendisine gönderilmesine dair ikna edilip edilmediği konusu şüpheli olmakla birlikte, Hindistan toprakları içerisinde tüm kardeşlerini saf dışı ederek taht için büyük bir güç elde eden Evrengzib'i karşısına almak istememiş olması pek olasıdır.

Dârâ Şükûh, Melik Civan tarafından tutsak edileceğini anladığında karşı koymaya çalışsa da kardeşi Murad Bahş ile aynı kaderi paylaşmaktan kurtulamamıştı. Melik Civan, Dârâ Şükûh'u bir filin sırtına bağlayarak Mir Baba'ya teslim etmiş ve Dârâ Şükûh'u Delhi'ye götüren kabile ile şehre doğru yola koyulmuştu.⁸⁹ Dârâ Şükûh bir filin üzerinde Delhi'ye ulaştığında şehirde gezdirilmiş⁹⁰ ve hapsedildikten sonra 30 Ağustos günü öldürülen Dârâ Şükûh, Hümâyûn'un türbesine gömülmüştür.⁹¹

SONUÇ

Sonuç olarak Avrupalıların Moğolları tanımak gayesiyle başlattıkları keşif harekâtları 1498 yılında Vasco Da Gama'nın-Ümit Burnu'nu keşfiyle başka bir boyut kazanmıştır. 1574 yılında Monserrate sonrası başta Thomas Roe, Jean Baptiste Tavernier olmak üzere Avrupa'dan çok sayıda kişinin çeşitli görevlerle bölgeye gelerek Hindistan coğrafyasının toprak mahsulleri, Bâbürlü Devleti'nin siyasi, askeri ve toplumsal durumuna dair topladıkları bilgiler Hindistan'ın Avrupalı güçler tarafından tanınmasında önemli rol oynamıştır. Bâbürlü Devleti'nin siyasi ve askeri tarihi için önem arz eden Niccolao Manucci ve François Bernier'in kaleme aldıkları raporlar ise, bilhassa Şah Cihan'ın hastalanıp oğulları arasında taht mücadelesinin kaçınılmaz olduğu döneme ışık tutmaktaydı.

Şah Cihan'ın hastalığı sırasında oğlu Dârâ Şükûh'a meyili olduğu aşikardır. Ancak bu zafiyet niteliğindeki meyilin, Şah Cihan'ın hastalık ve yaşlılığından faydalanan oğlu Dârâ Şükûh tarafından despot bir muameleyle maruz kalmış olması muhtemeldir. Zira Şah Cihan, Dârâ Şükûh'u ön planda tutsa da onun devlet topraklarını oğulları arasında paylaşırma düşüncesi, Dârâ Şükûh'un baskısı ve diğer evlatlarının şehirden ziyade devleti istiyor oluşlarıyla perdelenmiştir. Şah Cihan'ın hastalığı hükümdarlık vasıflarının önüne geçtiğinde, oğulları arasında vuku bulması kuşkusuz olan savaşın cephele de netleşmiştir. Bu hiziplerden Şah Cihan tarafından destek göreni Dârâ Şükûh, onun yandaşları ve Şah Cihan tarafından Dârâ lehine savaşmaya ikna edilen bir kısım racalardan ibaretken diğer hizip Dârâ'nın kardeşleri Evrengzib, Murad Bahş ve Şah Şuca'dan oluşmaktaydı. Esasında Dârâ Şükûh'a karşı kurulan ittifakın sözde bir ittifak olması hem Manucci hem de Bernier tarafından belirtilmektedir. Evrengzib'in Dârâ'ya karşı Murad Bahş ile kurduğu sözde ittifakın, başından beri tek bir amaca hizmet ettiği, tüm kardeşlerini saf dışı edene kadar gizlenen bir gayenin unsuru olduğu görülmektedir. Evrengzib savaşın diplomatik kısmında mahir bir mirza idi. Samugarh Muharebesi öncesinde meydana gelen Dermet Savaşı'nda, Dârâ Şükûh ordusunda yer alan Kasım Han'ın Evrengzib lehine hareket ederek Dârâ ordusunu bozguna uğratması, bu anlamda Bernier ve Manucci'nin mutabık kaldığı bir husustur.

Taht mücadeleleri yalnızca bir cephe üzerinden devam etmemiştir. Savaşın bir başka cephesi, ise Bengal valisi Şah Şuca'nın müttefiki olduğu Evrengzib ve Murad Bahş ikilisine alan açmak için Dârâ Şükûh'un oğlu Süleyman Şükûh'a karşı doğuda açılmıştır. Öte yandan Samugarh Savaşı öncesinde Evrengzib ve Dârâ Şükûh'un ordularının motive unsuru, savaşın gidişatının nereye evrileceği noktasında fikir vermektedir. Dârâ Şükûh ordusunun nicelik olarak fazlalığına dikkat çekerken Evrengzib ise ordusunu, Dârâ Şükûh'un ordusunda ikna edilmiş kendi adamlarının fazlalığıyla motive etmektedir. Bu bilgilerden hareketle Evrengzib asıl savaşı Samugarh'ta değil, savaş öncesindeki diplomatik faaliyetleriyle kazanmıştır denilebilir. Öte yandan hem Bernier hem de Manucci, Dârâ Şükûh ordusundaki niceliğe rağmen nitelik bağlamında asker kökenli olmayan esnafların bulunmasını yadırgamaktalardı. Bu bilginin savaştan sonra Evrengzib'in yanında olduğu anlaşılan Bernier tarafından kaydedilmiş olması, Dârâ ordusundaki nitelik bakımından güçsüzlüğün Evrengzib ordusu tarafından da bilindiğini akıllara getirmektedir. Öyleyse Evrengzib'in ordusu, her ne kadar efendileri için savaşacak olsalar da düşman olarak görülen kişinin nihayetinde bir Bâbürlü mirzası olduğunu göz ardı etmeyip bu tehlikeye karşın savaşta yenilgiyi düşüncelerine ihtimal dahi vermemiş olmaları gerekmektedir. Zira Dârâ Şükûh, hem Şah Cihan'ın desteğini almakta hem de olası bir Evrengzib'in yenilmesi sonrası bir anda yeni Bâbürlü hükümdarına karşı suç işlemiş görünebilirlerdi. Böyle bir ortamda Evrengzib, emri altındaki orduya, Dârâ kuvvetleri içerisinde

⁸⁹ Melik Civan Dârâ'yı yakalamasının karşılığı olarak rütbesi yükseltilmiş ve Bahtiyar Han unvanı ile ödüllendirilmişti. Bkz. Khan, *age*, s. 15.

⁹⁰ Dârâ Şükûh Delhi şehrine getirildiğinde, Gvalyor kalesine götürülürken başkentten geçmesinin gerekip gerekmediği bir tartışma konusu olmuştur. Bazı saray görevlileri ne olursa olsun Dârâ Şükûh hanedana mensup olduğu için bu küçük düşürücü olabilirdi ve halkın gözünde isyana teşvik edici bir senaryo yaşanabilirdi. Bir kısım saray görevlisi ise tam tersi bir şekilde Dârâ Şükûh'un tüm şehir tarafından görülmesi gerekliliği üzerinde durarak Evrengzib'in mutlak hakimiyetinin sembolü niteliğini taşıyacağını savunmaktalardı. Evrengzib bahsi geçen ikinci görüşü benimsediğinden Dârâ Şükûh bir filin üzerinde sefil bir halde Delhi sokaklarında dolaştırılmıştır. Bkz. Bernier, *age*, s. 97.

⁹¹ Khan, *age*, s. 16.

kendisi için çalışacak askerleri vurguluyor olması cesaret ve zafere olan inancın artması için gereken tüm motivasyonu sağlamıştır denebilir.

Samugarh Savaşını Evrengzib açısından zaferle neticelendiren en büyük unsur, savaş öncesi ordusunu motive ettiği gibi Dârâ kuvvetleri arasında yer alan adamlarının varlığıydı. Nasıl ki Evrengzib, Dermet Savaşı'nda Kasım Han ile kurduğu iş birliği vasıtasıyla muzaffer olduysa, Samugarh'ta meydana gelen muharebede, karısı tarafından kendisine güvenilmemesi telkin edilmesine rağmen Dârâ'nın güveninden endişe duymadığı Haliullah Han önemli rol oynamıştır. Savaş sırasında Halilullah Han'ın önerisiyle Dârâ Şükûh, taarruz etmek için filinden inip atına binmek üzereyken ordusunda meydana gelen karışıklık, savaşın seyrini Evrengzib lehine olacak şekilde değiştirmiştir. Samugarh'ta alınan zafer Evrengzib ve Murad Bahş'ı güçlendirirken Dârâ Şükûh ve ailesinin müşkül bir şekilde sığınacak yer aradığı görülmektedir. Dârâ Şükûh'un gücünü kıran Evrengzib için sıra sözde ittifaka gelmiş ve taht vaadiyle kandırdığı Murad Bahş'ı bir filin üzerine bağlayarak tutsak ederek, diğer kardeşi Şah Şuca'yı ise Hecve'de bozarak Hindistan'daki mutlak hakimiyetinin ilk adımlarını atmıştır.

Şah Cihan'ın oğulları arasındaki taht mücadelesi, Dârâ Şükûh'un filinden inmesiyle çıkan kargaşada Samugarh Savaşı'nı kaybetmesi, onun tekrar bir filin üzerinde Delhi'ye getirilmesiyle son bulmuştur. Hindistan coğrafyasında savaşlarda orduya güç ve motivasyon kaynağı olan fil üstündeki hükümdar portresi, Evrengzib'in iktidarının bir sembolü niteliği taşıdığı söylenebilir. Evrengzib, kardeşleri Murad Bahş ve Dârâ Şükûh'u bir file bağlamış, ancak bu kez mağlup olan kardeşler Delhi'den vakur bir şekilde değil, sonu kaçınılmaz olan bir kaderin mahkumları olarak geçmişlerdir. Kardeşlerini taht savaşında tasfiye etmeyi başaran Evrengzib, Bâbürlü Devleti'nin beşinci hükümdarı olarak tahta oturmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The European exploration of Asia was not solely driven by economic incentives but also by the need to understand and engage with the Mongol power, which had emerged as a significant force by the 13th century. To achieve this, European powers dispatched missionaries, traders, and travelers who served as both observers and informants. This process began with figures such as Plano Carpini, William Rubruck, and Marco Polo, whose accounts laid the foundation for Europe's understanding of the East. As maritime trade routes expanded in the 15th and 16th centuries, European involvement in Asia intensified, leading to greater political and commercial engagement. By the 17th century, François Bernier and Niccolao Manucci had arrived in India, where they documented the political, military, and economic structures of the Mughal Empire. Their firsthand observations provided critical insights into the empire's internal dynamics, particularly the succession crisis following Shah Jahan's illness. Their records remain invaluable sources for understanding the strategic and diplomatic maneuvers leading up to the Battle of Samugarh, a conflict that determined the future of Mughal rule.

Shah Jahan's declining health created a volatile power struggle among his four sons: Dārā Shikōh, Aurangzeb, Murad Bakhsh, and Shāh Shujā. While Shah Jahan favored Dārā Shikōh, the other brothers resented this preference, leading to a series of military confrontations. The first significant battle in this struggle was the Battle of Dharmat (Dermet), where Aurangzeb secured a crucial victory, establishing his military dominance early in the succession conflict. This battle was followed by the decisive Battle of Samugarh in 1658, where Aurangzeb faced his most formidable opponent, Dārā Shikōh. Meanwhile, in the eastern front, Shāh Shujā engaged in his own struggle for power, further fragmenting the empire's cohesion. The complex interplay of alliances, betrayals, and battlefield tactics demonstrated the fragile nature of the Mughal state during this period. The succession crisis not only shaped the immediate future of the Mughal Empire but also exposed vulnerabilities that would later contribute to its decline.

Methodology

This study presents a cross-reading of the primary source accounts provided by François Bernier and Niccolao Manucci, who observed the Battle of Samugarh from both opposing sides, alongside Waqiat-ı Alamgiri and Maasir-ı Alamgiri. By analyzing their observations before, during, and after the battle, the study seeks to elucidate ambiguities in the historical narrative. In light of the information conveyed by these sources, previously obscure aspects have been examined and clarified, culminating in a conclusion that synthesizes the key findings of the research.

Results and Conclusion

The power struggle among the sons of Shah Jahan was not simply a contest for the throne but a reflection of the competing visions for the future of the Mughal Empire. Dārā Shikōh, known for his interest in religious pluralism and philosophical thought, represented a continuation of Akbar's inclusive policies, whereas Aurangzeb advocated for a stricter Islamic rule. These ideological differences further fueled the rivalry, making the conflict not just a military confrontation but also a battle over the ideological direction of the empire. Aurangzeb's ability

BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ: SAMUGARH SAVAŞI

to manipulate political alliances, capitalize on battlefield weaknesses, and eliminate rivals one by one ultimately solidified his claim to the throne. The weakening of the central authority during this succession crisis also marked the beginning of administrative strains that would later contribute to the empire's fragmentation.

Aurangzeb's victory at Samugarh was the result of superior strategy, careful diplomatic maneuvering, and psychological warfare. Despite Dārā Shikōh's numerical advantage, his reliance on untrained soldiers and his failure to maintain cohesion within his army led to his downfall. Aurangzeb effectively employed deceptive tactics, including feigned retreats and misinformation, to create disorder within Dārā Shikōh's ranks. A pivotal moment in the battle occurred when Dārā Shikōh dismounted from his elephant, causing confusion among his troops and leading to widespread desertions. Furthermore, key commanders within Dārā Shikōh's army, such as Halilullah Khan, were allegedly compromised by Aurangzeb's influence, exacerbating internal instability.

Following his victory, Aurangzeb systematically eliminated his rivals. Dārā Shikōh was captured, publicly humiliated, and executed in 1659. Murad Bakhsh, initially an ally, was betrayed and imprisoned before being executed. Shāh Shujā, after his defeat, fled to Arakan, where he met an uncertain fate. Aurangzeb also imprisoned his father, Shah Jahan, in Agra Fort, ensuring that no further resistance to his rule could emerge. His ascension marked the beginning of a new era in Mughal governance, characterized by increased centralization and a shift towards religious orthodoxy.

The Battle of Samugarh was not merely a military confrontation but a defining moment that reshaped Mughal rule. It underscored the importance of intelligence, strategic deception, and internal loyalty in determining the fate of empires. The accounts of Bernier and Manucci provide crucial perspectives on these events, offering valuable insights into both the internal mechanisms of Mughal power struggles and the broader geopolitical shifts of the time. Ultimately, Aurangzeb's victory set the stage for a long but turbulent reign, during which the Mughal Empire reached its territorial zenith but also sowed the seeds of future decline.

Aurangzeb's rule, while marked by military expansion and administrative reforms, also saw increasing resistance from regional powers, which would later weaken Mughal authority. His strict religious policies alienated various communities, leading to unrest and weakening the empire's cohesion. The administrative centralization he pursued strengthened the imperial structure in the short term but created inefficiencies that became evident in later years. The Mughal Empire under Aurangzeb reached its greatest territorial extent, yet the very policies that facilitated this expansion contributed to internal discord. The Battle of Samugarh, therefore, was not just a decisive military engagement but also a moment that signified a shift in the empire's governance and long-term stability.

The Battle of Samugarh was more than a dynastic conflict; it was a defining moment that shaped the trajectory of Mughal rule. Aurangzeb's military strategy, diplomatic cunning, and ruthless consolidation of power established his dominance but also sowed the seeds of administrative challenges that would emerge in later years. European accounts by Bernier and Manucci provide crucial primary sources that help contextualize this period, offering insights into both the internal dynamics of the Mughal court and the broader global interactions of the time. The battle underscored the role of intelligence, strategic deception, and political adaptability in determining the fate of empires. Furthermore, Aurangzeb's victory, while securing his reign, also initiated policies that would later lead to resistance, economic difficulties, and the gradual fragmentation of the Mughal state. The succession struggle and the battles fought during this period highlight the fragile nature of imperial authority and the long-term consequences of internal conflicts within dynastic rule.

KAYNAKÇA

AKHTAR, A., Najamuddin F., "A Biographical Sketch of European Travellers to India (1556-1707)", *Journal of Indian Studies*, S. 3, Pencap 2017, ss. 95-108.

ANJUM, Faraz, "Avrupalı Seyyahların Gözüyle Bâbürlüler Diyarı", *Derin Tarih*, S. 20, İstanbul 2022, ss. 109-113.

BAYUR, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1947.

BERNİER, François, *Travels in The Mogul Empire*, İng. çev. Archibald Constable, Oxford University Press, London 1916.

CARPİNİ, Plano, *Moğolistan Seyahatnamesi 13. Yüzyılda Avrupa'dan Asya'ya Yolculuk 1245-1247*, çev. Ergin Ayan, Kronik Yayıncılık, İstanbul 2018.

DUFRENOY, M. L. "A Precursor of a Modern Anthropology: François Bernier (1620-1688)", *ISIS*, C. XLI/1, Chicago 1950, ss. 27-29.

DURAK, Neslihan, "Çingiz Han'ın Yetiştirdiği Kültürde Korku ve Korku Salma Taktikleri", *Korku Kitabı*, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi, İstanbul 2014, ss. 223-240.

- FARUKİ, Zahiruddin, *Aurangzeb and His Times*, D. B Taraporevala Sons and Co., Bombay 1935.
- GOMMANS, L., *Mughal Warfare*, Routledge Publisher, London 2002.
- HAN Nawaz, *The Maathir-ul-Umara*, C. I, İng. çev. H. Beveridge, Patna 1979.
- HAN Nawaz, *The Maathir-ul-Umara*, C. II, İng. çev. H. Beveridge, Calcutta 1952.
- JAFFAR, M., *Mughal Empire from Bâbar to Aurangzeb*, The Ripon Printing Press, Peşaver 1936.
- KHAN, S. Must'ad, *Maâsır-ı-Âlamgiri*, İng. çev. S. Jadunath Sarkar, Sri George Press, Calcutta 1947.
- KUNDRA, Sakul, "The Charisma of Royal Authority and Popular Culture in The Mughal Period: Representations of Francois Bernier", *The IUP Journal of History and Culture*, C. IV/2, 2010, ss. 44-59.
- LAL, K. S., *The Mughal Harem*, Indraprastha Press, New Delhi 1988.
- MANUCCİ, Niccolao, *Storia do Mogor or Mogul India*, C. I, İng. çev. William Irvine, London 1907.
- NAGAR, Ishwardas, *Futuhât-i Alamgiri*, İng. çev. Tasneem Ahmad, Delhi 2009.
- NİZAMİ, K. A., "Evrenğzîb", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XI, İstanbul 1995, ss. 537-538.
- OATEN, E. F., *European Travellers in India*, Kegan Paul Trunch Trubner and Company, London 1909.
- ÖZEL, Taha İ., *İngiliz Doğu Hindistan Şirketi*, Vadi Yayınları, İstanbul 2023.
- POLO, Marco, *Dünyanın Hikâye Edilişi- Harikalar Kitabı*, çev. Işık Ergüden-Z. Zühre İlkelen, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.
- RATHORE, Sharad- Amrita Chowdhary, "Some Insights into Seventeenth Century Mughal India Based on Niccolao Manucci's Storia Do Mogor", *IIS University Journal of Social Sciences*, S. 2/1, Jaipur 2013, ss. 85-94.
- RAZI, Aqil Khan *The Waqiat-i Alamgiri*, Ed. Zafar Hasan, The Mercantile Printing Press, Delhi 1946.
- REDDY, V. S., "Francois Bernier: A French Physician at The Mogul Court in India in The XVII. Century and His Impressions of Indian Medicine", *Annals of Medical History*, S. 2/3, New York 1940, ss. 225.
- REDDY, V. S., "Medical Adventures and Memoirs of Manucci", *Annals of Medical History*, S. 3, New York 1941, ss. 195-202.
- RIZVI, S. A. Abbas, "Mansabdâr", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XXVIII, İstanbul 1995, ss. 3-4.
- RUBRUK, W. V., *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255*, çev. Ergin Ayan, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.
- SARKAR, Sir Jadunath, *The History of Bengal*, C. II, B. R. Publishing Corporation, Delhi 2003.
- SRİVASTAVA, A. L., *The Mughul Empire*, Rajiva Offset Press, Agra 1986.
- STEWART, Charles, *The History of Bengal*, London 1813.
- TAVERNIER, Jean Baptiste, *Travels in India*, C. I, İng. çev. V. Ball, Oxford University Press, London 1925.

**BERNİER VE MANUCCI'NİN GÖZÜYLE EVRENGZİB'İN TAHT MÜCADELESİ:
SAMUGARH SAVAŞI**

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>